

ههلوئست و سیاسهتا ئەمریکا بهرامبەری دۆزا کوردی ل ئێرانی (1960-1963: خواندنهکا میژوی و بهلگهنامهی)

کاروان صالح ویسی^۱، هۆگر تاهیر توفیق^۲، نزار ایوب حەسەن^۳

^۱ و ^۲ بەشا دیروکی، کۆلیجا زانستین مروی، زانکۆنا زاخۆ، هەرنیا کوردستان، عێراق

^۲ پشکا کوردناسی، کۆلیژا زمانان، زانکۆیا نەورۆز، هەرنیا کوردستان، عێراق

پوختە:

بزافا نەتەواپەتیا کوردی ل ئێرانی، ب قوناغەک گرنگ د میژویا بزافا نەتەواپەتیا کوردیدا ل رۆژەهەلانا ناخین دەیتە هێمارتن، ب تاییهتی ئەف ماوهی دئەفنی فەکۆلیئیدا هاتیە دیارکرن، چونکی ئەف ماوهیە ب دەستپێکا دیاربونا بزافا نەتەواپەتیا کوردی ل ئێرانی و هەولین کوردان ژبو بەدەستەهینا پشتهفانیا ئەمریکا بۆ دۆزا کوردان ل دەفەری دەیتە وەسفکرن؛ ئەمریکا بۆ ئیکەمین جار سیاسەتا خۆ بەرامبەری مەترسیا دۆزا کوردی ل ئێرانی نیشان دا. لەورا ئەف قوناغە هاتیە هەلبژاردن داکو دۆشچونەک دیروکی ل سەر رەوشا دۆزا کوردی ل ئێرانی و چەوانیا هەلسەنگاندنا ئەمریکا بەرامبەری بزافا نەتەواپەتیا کوردی ل ئەف وەلاتی و رۆلی دۆزا کوردی دنیازیک بونا ئەمریکا بۆ ئێرانی بێتە زانین. ئارمانج ژئەف باهتی ئەوه، چەوانیا سەرەدەریکنا وەلاتین هەرنی ب تاییهتی ئێرانی بەرامبەری دۆزا کوردی بێتە دیارکرن و تیروژک ل سەر سیاسەت و هەلسەنگاندنێن دەرگەهین ئەمریکا ب تاییهتی هەوالکیریا ئەمریکا CIA و وەزارەتا دەرەفیا ئەمریکا بەرامبەری دۆزا کوردی و رۆلی وەلاتین زلەیز ب تاییهتی سۆفیەت دئەفنی هاوکیشتی دا بێتە دیارکرن، چونکی وەسا دیارە سۆفیەت رۆلەکی گرنگ دۆشچونین ئەمریکا بۆ دۆزا کوردی ل ئێرانی هەبو. بۆ ئەف مەبەستی چەندین پرسیار هاتیە نازاندن وەک ئایا بزافا نەتەواپەتیا کوردی ل ئێرانی ل ئەف دەمیدا چەند بێز بو؟ ئایا سەرکەدایەتیا کوردی هەولدا بون پشتهفانیا ئەمریکا بۆ دۆزا خۆ بەدەستەهینا بون؟ ئایا بزافا نەتەواپەتیا کوردی چەند کارتیکرن ل سەر رەوشا سیاسیا ئێرانی کربو؟ ئایا دۆزا کوردی بو مەترسی بۆ سەر بەرژەوهەندیین ئەمریکا؟ ئایا سۆفیەت چ رۆل د دۆزا کوردیدا ل ئێرانی هەبو؟

په‌یڤین گرنگ: دۆزا کوردی ل ئێرانی، KDPI، شاه، سۆفیەت، ئەمریکا، CIA.

دیرسین ناخۆی یین وەلاتین هەرنیما بکت و لەورا ل ئی وەختی ئەمریکا ئیک جۆری سیاسەتی بەرامبەری پرسا کوردی ل رۆژەهەلانا ناخین پەیرهو کربو.

1. پێشەکی

دۆزا کوردی ل ئێرانی ب هەستیارترین و کاریگەرترین پرسا ناخۆی ل ئێرانی ژلانی ئەمریکا فەهاتە وەسفکرن، ئەگەرین ئی چەندی دزفیت بۆ وان پێشەتاین ل رۆژەهەلانا ناخین ب تاییهتی ل وان وەلاتین کورد ل دژیان پەیدا بون، هەروەسا کارتیکرنا دەستپێکنا بزافا نەتەواپەتیا کوردی ل کوردستانا باشوری ل سەر دۆزا کوردی ل ئێرانی دەستەهەلانا شاھی و ئەمریکا شەپزەەر، چونکی دئی دەمیدا سەرکەدایەتیا کوردی ل باشور و رۆژەهەلانی کوردستانی پێکفە هەولانان دۆزا کوردی بۆ جیبانی و ب تاییهتی ئەمریکا بەن نیاسین و پشتهفانیا ئەمریکا بۆ دۆزا کوردی ل دەفەری بەدەستەهینا، دگەل هەندیدا ئەمریکا بەردەوام خۆ دوری دۆزا کوردی دکر و دۆزا کوردی ب پرسەک ناخۆی یا وەلاتین هەرنی دزانی، ژەر بەرژەوهەندیین خۆ نەدشیا ب هیچ رەنگەکی پێشەمەت دۆزا کوردی ماتیکرنی

1.1 گرنگیا فەکۆلیئ

گرنگیا ئەفنی فەکۆلیئ دزفیت بۆ هەندی دئی ماوهییدا بۆ ئیکەمین جار سەرکەدایەتیا کوردی ل باشور و رۆژەهەلانی کوردستانی، پێکفە هەولدان پشتهفانیا ئەمریکا بەدەستەهینا دگەل هەندیدا ئەمریکا دجوارچوئی بەرژەوهەندیین خۆدا بەرێخۆ دا بۆ دۆزا کوردی، دئی دەمیدا هەقیەمانین ئەمریکا ب تاییهتی دەستەهەلانا شاھی دۆزا کوردی ب مەزترین مەترسی بۆ سەر ئیمناهی و پاراستنا دەستەهەلانا خۆ زانیبو، لەورا هەر لئینەکا کوردان دەستپێکرا و فشار ئیخستبان سەر دەستەهەلانا شاھی، راستەوخۆ شاھی داخاوا هاریکاریان ژ ئەمریکا دکر، دبهرامبەردا ئەمریکا داخاویین وی جیبەحی دکر و گەلەک جارن دەستەهەلانا شاھی پالدا گرنگی پتر بەدەت پێشەهەرن کەرتین ئابوری و کۆمه لایهتی بەرۆقاری شاھی هیچ گرنگی ب پێشانیان حکومەتین ئەمریکا نەدا؛ پتر گرنگی دا بۆ پێشەهەرن شیانن لەشکەری ئێرانی و وەسا هەردکر دئ شیت بریکا لەشکەری دۆزا کوردی ژناقەت.

2.1 ئارمانجا فەکۆلیئ

گۆقاری زانکوی کۆیه بۆ زانسته مرۆفایهتی و کۆمه لایهتیهکان، بەرکی ۷، ژماره ۲ (۲۰۲۴)

رێککەوتی: وەرکرتن ۲۸ تشرینی دووم ۲۰۲۳؛ پەسەندکردن: ۷ کانونی دووم ۲۰۲۴

تۆزینەمۆدی رێکخراو: له ۲۸ تشرینی یەکەم ۲۰۲۴ پلازکراوەتەوه

ئیمەیلی تۆزیر: nihaya.ezzulddin@uod.ac

ماڤی چاپ و پلازکەتەوه © ۲۰۲۴ کاروان صالح ویسی، هۆگر تاهیر توفیق و نزار ایوب حەسەن، گەشتن

بەم تۆزینەمۆدی کراوەیه له ژیر رەزامەندی - CC BY-NC-ND 4.0

دۆزا کوردی ل ئێرانی بافیژیت و ب ئەفی چەندی رۆژنامەیا کوردستان ب چاڤدیریا هەوالگێریا ئێرانی (سازمان اطلاعات و امنیت کشور The Intelligence and Security Organization of the Country-SAVAK) بە لاف کر، هەروەسا هەندەک تەلەڤیۆن و رادیۆی بزماتی کوردی ل باژیرین مەباد، سنە، ئورمیی، کرمانشا و تەهران بۆ ئارامکرنا هزرۆبیرین جفاکی کوردی بەرامبەری دەستەلەتا خۆ ڤه‌کروبون؛ (Newton, 2011; the American Presidency Project, 14 December, 1959; Sitchinava, 2020, 32; Moravej, 2011, 10). هەژمی یه بێژین ئەف پینگاڤین ئەمەریکا دگەل ئێرانی دناڤ کوردان هافیتین دزفرن بۆ ڤه‌بزوونا پشسته‌فانیا بانگەشتین ڤاگەهاندا سۆڤیهت یا بزماتی کوردی، چونکی ل سال 1960 سۆڤیهت باهەخەک تایهت ب ڤاگەهاندا بزماتی کوردی ل سەر سنۆری ئێرانی داو و رادیۆیا ئێرانی بەرنامە و وتارین گزنگ دەر بارەڤی پششە‌چونا دۆزا کوردی بە لاف دکر. ب ئەفی چەندی رۆژیا شاھی هەست ب مەترسیا کارتیکرنا سۆڤیهت ل سەر پششە‌چونا دۆزا کوردی ل ئێرانی کر.

له‌ورا ل ئەفی دەمیدا شاھی مەترسیا دۆزا کوردان بۆ سەر رەوشا ئێرانی بۆ بالیۆزخانەیا ئەمەریکا ل تەهران شلۆڤه کر، ژەر هندی سەبارەت پششە‌تین سیاسی بێن کوردان ل ئێرانی ل کانونا دووی 1960 CIA دا دیارکر سەرەڤای هندی هیزین کوردی ب چەک بون و چ فشار نەدکر سەر حکومەتا ئێرانی، کوردان چەکەکی نەباش و چۆیک هەیه، ب باشی ئەهاتینە ریکخستن و بتی شیانین ئیخستنا مەترسیان ل سەر ئاسایشا ئێرانی هەنە، هیزین کوردی بتی شیان هەنە کۆترۆلی ل سەر دەڤه‌رین ئاسی بێن کوردنشین بکەن، ل دەمی ئێران توشی مەترسین ئیمنه‌ڤ دیت و هیزین خۆ ژ دەڤه‌رین کوردی بۆ دەڤه‌رین ئەتارامین ئێرانی ڤه‌دگواست دیت، هینگی هیزین کوردی دئاستەکی نەریکخستی و بەرەلای دا دەست ب ئەجمەدانا چالاکی سیاسی ژبو ب دەستەئینا مافین خۆ بێن نەتەوێ بکەن، چونکی ل ئەفی وەختیدا دۆزا کوردی ل ئێرانی تارادەیه‌کی بەرچاڤ لاواز بو و کاریکه‌ریه‌ک مەترسیدار ل سەر رەوشا ئیمنه‌ڤا ئێرانی نەبو و پتر لژیر کاریکه‌ریا پششە‌چونا دۆزا کوردی ل عێراق ڤه‌ بو دگەل هندی هەوالگێریا ئەمەریکا بەرەدوام هەلسەنگاندا پششە‌چونا دۆزا کوردی ل ئێرانی دکر، چونکی شاھی هزرەک بترس بۆ کوردان ل ئێرانی دکر و بۆ بەرپسین ئەمەریکا دیاردر هەر پششە‌چونه‌کا دۆزا کوردی ل عێراق ڤه‌ پیداییت؛ دئ راستەوخۆ کارتیکرنا ل سەر کوردین ئێرانی بیت و دئ دەست ب لڤینان ب دژی تەهران کەن (CIA, January, 1960; McDowall, 2006; Hassanpour, 1994).

ل 16 شوباتا 1960 ده‌ه‌لسەنگانده‌کیدا ل دۆر پششە‌تین ئێرانی، وه‌زاره‌تا ده‌ڤه‌ یا ئەمەریکا ڤاگەهاندا نەتەوێ بێن ئێرانی ژ ئەوان کورد ب هیچ رەنگەکی ژ دەستەلەتا شاھی درازبێن (Department of State, 16 February, 1960). ب ئەفی چەندی دناڤه‌را ئادار تا نێسانا 1960، هەوالگێریا ئەمەریکا دگەل SAVAK ب بەرەدوامی دۆڤه‌چونا پششە‌تین دۆزا کوردی دکر و ل گولانا 1960 هەوالگێریا ئەمەریکا دا دیارکر کوردین ئێرانی ب شتیه‌یه‌ک رون کەفیتنه‌ بن کارتیکرنا پششە‌چونا دۆزا کوردی ل عێراق، له‌ورا دەستەلەتا ئێرانی ب شتیه‌یه‌ک هەستیار دۆڤه‌چونا کاریکه‌ریا دۆزا کوردی ل ئێرانی ل سەر تیکدانان رەوشا ئەفی وه‌لاقی دگەت و تەهران دڤیت واشنتۆن هاریکاریا ئەوی بۆ چاره‌سەرکنا ئەفی ناریشی بکەت، ژەرکو ئێرانی وه‌سا هزردرک ئەگەر کوردان شیان مافین خۆ ل عێراق ب دەستخۆڤه‌بێن دئ کوردین ئێرانی ژ هین

لژیر سیه‌را ئەفی چەندی ئارمانجا ڤی ڤه‌کولینێ ئەوه‌ بەرئخۆ بدەت هەولین کوردان ژبو ب دەستەئینا پشسته‌فانیا ئەمەریکا بۆ دۆزا خۆ یا نەتەوێ هەروەسا سەرەدیریا ئەمەریکا بەرامبەری هەولین کوردان و رەنگه‌دانا مەترسیا دۆزا کوردی ل سەر دەستەلەتا شاھی، هەولین شاھی بۆ بیدنگ کرنا دۆزا کوردی و ئەو سیاسەتین شاھی بەرامبەری کوردان دڤی ماوه‌یدا بکارئینان. هەروەسا دئ وه‌لادەت کارتیکرنا دۆزا کوردی ل سەر پششە‌تین و سیاسەتین ئەمەریکا ل ئێرانی رون بکەت.

3.1 ئارشیفا ڤه‌کولینێ و ژیدەرین ئەوی

ژەر ئالۆزی و هەستیاریا خۆ ئەف باهەتە ڤه‌کولینێ زانستیدا نەهاتیه‌ شروڤه‌کر، له‌ورا تاتۆکه ژێ هەلوێست و سیاسەتا ئەمەریکا بەرامبەری دۆزا کوردی ل ئێرانی نەهاتیه‌ زانین و ب ئەفی ڤه‌کولینێ هەول هاتینه‌ دان ب شتیه‌یه‌ک دروست هەلوێست و سیاسەتین ئەمەریکا دەر بارەڤی پرسی کوردی بێنە شروڤه‌کر. ژبو ئەجمەدانا ئەفی ڤه‌کولینێ پشست بەست ل سەر رۆژەکا زۆرا بەلگەنامین ئەمەریکا ب تایه‌تی بێن (ئازانس هەوالگێریا ئەمەریکا - The Central Intelligence Agency (CIA)، (وه‌زاره‌تا ده‌ڤه‌یا ئەمەریکا Department of State)، (ئەرشیفی ئەنجومەنی نەتەوێ ئەمەریکا The US National Security Archives) هەروەسا هەندەک چاڤیکه‌ڤتن ب تایه‌تی بێن بەرپسین ئەمەریکا بێن بیرووچونین خۆ دەر بارەڤی دۆزا کوردی ل ئێرانی دیارکر، هاتینه‌ بکارئینان. هەروەسا بیرووچونین کەسایه‌تین کوردی دگەل رۆژەکا باشا پەرتوکان ئەف ڤه‌کولینه‌ زەنگین کریه‌ و گەلەک رۆیدانین ڤه‌شارتی ئاشکەرا کرینه‌.

4.1 میتۆدا ڤه‌کولینێ

لەر روناها ئەفان ژیدەرین جۆراوجۆر بۆ ئەجمەدانا ئەفی ڤه‌کولینێ، رینازا "چەندایه‌تیا شروڤه‌کرنا میتۆدی" هاتیه‌ بەرپه‌وکر، چونکی ل دۆڤت ئەفی رینازی دئ ب شتیه‌یه‌کی دروست پششە‌تین دۆزا کوردی، رۆلی سۆڤیهت و کارتیکرنا وئ ل سەر رەوشا دەڤه‌ری و بەرژوه‌ندی ئەمەریکا هەروەسا هزرۆبیرین ئەمەریکا بەرامبەری دۆزا کوردی هیتە زانین.

2. دۆزا کوردی ل ئێرانی د دیتن و سیاسەتا حکومەتا

ئەزین‌ه‌وه‌ریدا 1959-چریا دووی 1960

ملله‌تی کورد ل ئێرانی دگەل میتۆیا خەباتا خۆ یا دورودریژ بۆ ب دەستەئینا مافین خۆ بێن نەتەوێ ب ملله‌تەکی زۆمللیری هاتیه‌ نیاسین، چونکی حکومەتین ئێرانی ب بەرەدوامی ب سیاسەتا ئاسنی، ئەشکەنجەدان و راگواستنی بەرسفا داخووزین ئەوان دایه‌ (The Militant, 12 January, 1979; Malek, 1988, 80). گزنگیا دۆزا کوردی ل ئێرانی ل سالین 1960 بۆ میتۆیا 14 کانونا ئیکتی 1959 ل دەمی سەرۆکی ئەمەریکا دوایت ده‌ڤد " ئایک " ئایزنهاوه‌ Dwight David "Ike" Eisenhower 20 کانونا دووی 1953-20 کانونا دووی 1961) دسەرەدانەک نەچاڤه‌ر بکریدا گەهشتیه‌ تەهران دزفریت، چونکی هینگی ئایزنهاوه‌ری دلنیاڤی داڤو دئ ب هەمی هیز و شیانین خۆ هاریکارین لەشکەری و ئابوری پششە‌تین هیزین ئێرانی کەت، داکو بشین بەرامبەری یاخیبون و ئاریشین ئێرانی خۆ ڤاگرن و ل دۆڤت ئەفان سۆزان ئێرانی ب خوه‌ ژێ دڤیا کیشین خۆ دگەل دۆزمنین خۆ کوردان و عێراقی ئیکلا بکەت، هەروەسا دئەفی ماوه‌یدا ئێرانی دڤیا هاریکاریا ئەمەریکا هەندەک پینگاڤان بەرامبەری

ئەمىرىكا ددا دياركن ئەگەر دەرفەتەك ھېتتە پېش بۇ نەتەوئىن ئىرانى بىتنى كوردان شىيانىن ھەين نارامىيا ئىرانى تىككەدن.

پشتى ئەوى ھەلسەنگاندا NSC يى ئەمىرىكا بۇ ئۆپۇزسىيۇنا ئىرانى ب تايەتى كوردان (مىنا KDPI) و عەرەبان ئەنجام دابى، ئىدى ترس و گومانا شاھى بۇ تىككەدا ناسايشا ئىرانى ژ ئەوان زىدەتر لىھات، ژەر ھىندى ژ تەباخ تا دوماھيا چىريا تىكى 1960 وەزارەتا دەرفەيا ئەمىرىكا ب ھارىكارىيا بايۇزخانەيا ئەمىرىكا و ھەوالگىرىيا خۇ، بەردەوام دۇشچونا چالاكىن سىياسى يىن كوردان دكر. دئەفى دچوارچوقىدا وەزارەتا دەرفەيا ئەمىرىكا ئامازە ب ئەفى چەندى دايە سەرەپانى لاوازا رۇئا شاھى، چ ھىزىن ئۆپۇزسىيۇن واتە نە كوردان و نەعەرەبان چ مەترسى ل سەر تىككەدا رەوشا ئىرانى نىن و نەبون چ ھىزىن خودان شىبان و پىشتەفانىن رۇئا فابى ئەمىرىكا پالەت پىشتەفانىا رۇئا شاھى بگەت، داکو بەرژەوئەندىن ئەمىرىكا ل ئىرانى بپارزىت و بەرەف پىششە بىت؛ دياركىيە نەئارىشەيا كا چەند ھىز و گرۇپىن ئۆپۇزسىيۇن ل ئىرانى ديارن ئەو نەئىكگرتىنە و چ ھىزىن رىكخسى نىن بىتنى كورد نەن راستە خودان ھىزىن دگەل ھىندىئا ئەو زى نەئىكگرتىنە (Barron. 1 July, 1987).

بەرامبەرى وان ھىزىش و مەترسىن ژلاينى عەرەب و كوردان ب سەرۇكاتىيا KDPI دەربارىيە تىككەدا رەوشا ئىرانى ل دەف شاھى پەيدا بووين، ل 21 چىريا دووى 1960 بەرپىسى دۇسەيا ئىرانى ل ئىشېنگەھاكاروبارىن رۇئەلاتا نىزىك و باشورى ناسيا (جۇن دەبىلو. بۇلېونىك John W. Bowling) بۇ راپوتكارى وەزىرى دەرفە بۇ كاروبارىن رۇئەلاتا نىزىك و باشورى ناسيا (پاركەر تۆمبسون "پىت" ھارت "Pete" Hart Parker Thompson 19 چىريا ئىكى 1958-4 شۇباتا 1969)، ھارىكارىيىن ئەمىرىكا دىيافى مەشقرن و ھارىكارىيىن لەشكەرىدا بۇ ئىرانى ئەقان ئارمانجىن خوارى بۇقۇە دكرىت: (1) بەرەف پىششەفانىا شىيانىن ھىزا تۇپخانەيا لەشكەرى ئىرانى و دروستكرنا بنگەھەك تۇپخانەيا بۇ ئىرانى. (2) بېزكرنا شىيانىن ھىزىن لەشكەرى ئىرانى بەرامبەرى مەترسىن ئۆپۇزسىيۇنا ئىرانى ژ ئەوان عەرەب، بەلۇجى و كوردان (Department of State, 21 November, 1960). مەرەما ئەمىرىكا ئەئەفى چەندى ئەوئو، ھىزىن ئىرانى رىكئىخىت دا بىشېن ل سەر مەترسىن ئۆپۇزسىيۇنا ئىرانى ژ وان كوردان زالىبىت، چونكى ل ئەفى وەختىدا كوردان ب سەرۇكاتىيا KDPI ب شىوئەپەك بەرچاف دەست ب چالاكىن سىياسى ب دزى تەھران كرېو. ھەرچەوايىت، ب درىژىيا حوكمرانىا ئاينەباوئەرىدا واشنتون دۇزا كورد ب پىسەك نافخۇيا ئىرانى دزى و ئىران پالدا بىندەك رىكان وەك بەلافكرن رۇئەلامە و رادىۇيان، كوردان رازى بگەت، دا ب دزى دەستەلاتا شاھى پانەن. چونكى واشنتون ھىزىر دكر ئەگەر تەھران حوكمى ئۆتۆمى ب كوردان دا، راستەوخو دى مللەتېن دى زى يىن ئىرانى داخووازا ھەمان ماف كەن.

ل ئەفى وەختىدا بەرپىسىن ئەمىرىكا سەرەدانا دەفەرىن كوردى دكر و ب ھورى دۇشچونا رەوشا كوردان دناف ئىرانىدا دكر. دئەفى بواریدا دۇستى كوردان و قۇسۇلۇ ئەمىرىكا ل تەبرىز (وئىلەم لىستەر ئىگلەتون William Lester Eagleton 1959-1961) دايە دياركن دئەفى ماوئەيدا كوردستانا رۇئەلات ھەمى دىن سنورى قۇسۇلخانەيا ئەمىرىكا ل تەبرىز فەبو، ژەر ھىندى "من سەرەدانا دەفەرىن كوردى دكر و چەندىن راپۇرتىن گىزىك ل دۇر رەوشا كوردان و دىرۇكا ئەوان شىبان، كەسى ل ئەفى دەمىدا ئەو دەرفەت نەبو پتر ژ ئەوان بىزانىنن من ل دۇر كوردان كوكىرىن

پالان ب دزى رۇئا شاھى شەرى بگەن (Blum, 2003, 97 BALCI, 2022, 18-32). ھەرەوسا ئەمىرىكا ب خۇزى دنافەرا گولان تا خىزىرانا 1960 ب چافى گومانى بەرىخۇدا ئارمانجىن كوردان، ئەف چەندە دزفرت بۇ نەبون دەولەتەك كوردى و دابەشون كوردان دنافەرا چوار وەلاتان دان، لەورا ئەمىرىكا ب شىوئەپەك گىشى دۇزا كوردى ل رۇئەلاتى كوردستانى ب ھۆكەرەك سەرەكى يى نەئارامىيا دەفەرى دزى وەسا ھاتىە زانن رۇدىيا سەركردىن بزاقا نەتەوايەتتيا كوردى ل ئىرانى رۇب ب دەستەشەئىنا پىشتەفانىا سۇقىەت بوپە، ئەگەر دزىيەتكرنا كوردان ل ئىرانى دسىاسەتا دەرفەيا واشنتوندا بۇ ماوئەكى درىژى (Sennikov, 2022, 91).

ب ئەفى چەندى دۇزا كوردى بۇ "كارتەك فشارا سىياسى" دنافەرا ئەمىرىكا و ھەفەپەمىن ئەوى يىن ھەرىمى دا ب دزى دۇزىمىن ئەوان، ھەر دەمى ئەمىرىكا دىت بەرژەوئەندىن ئەوى يىن كەفتىن دەمەترسىندا دۇزا كوردى ب خوە بكارھىنىت. رۇ ئەفى مەرەمى ئەمىرىكا بنگەھىن خۇپىن سەربارى ل دەفەرىن كوردى ل ئىرانى وەك مھاباد، ئۆرمىە و سەنە دانابون، دەھمان دەمدا بنگەھەك ل كۆيت دانابو، دناف ئەقان بنگەھاندا پەپوئەندى ب دۇزىمىن (عبدالكرىم قاسى 1958-1963) دكرن. ھەرچەوايىت ب پلانا ئەمىرىكا و ھەفەپەمىن ئەوى دۇزا كوردى ل عىراق و ئىرانى چو دناف پلانېن ستراتىژى يىن ئەمىرىكا ل رۇئەلاتا نافىن (فەرد. 2013, 614-615; Gunter, 1994, 467). سالا 1960 ھەستىيارىن سال بو بۇ دەستەلاتا شاھى، ژەر كۆ نەرازىبون كوردان ژ شىتوزى حوكمرانىا دەستەلاتا شاھى بۇ ئەگەرى ھىندى بەردەوام رەوشا ئىرانى ئالوز مېنت و شاھ ل سەر پىششەفەرىنا ھىزىن خۇپىن لەشكەرى و سىياسەتا خۇيا تۇند و زىندانكرن و سزادانا كوردان بەردەوام دىمىت (عوض، 2021، 57: دەرۇئىشان، 2022، 161).

ل ئەفى وەختى دا بەردەوام كورد ب سەرۇكاتىيا Kurdistan Democratic Party of Iran -KDPI) ل دەرفەتان دگەرىان داکو دەست ب خەباتى بگەن و پى فشاران ب ئىخنە سەر دەستەلاتا ئىرانى، تا نەچار بىت مافىن ئەوان يىن نەتەوئى ب ئەوان ب دەت. دئەفى بىافىدا ل 6 تىرمەھا 1960 رىقەبەرى NSC يى ئەمىرىكا جەمىس س. لاپى دىداشتنامەپەكى دا ل ژىر ناف و نىشانىن "سىياسەتا ئەمىرىكا بەرامبەرى ئىرانى" بۇ ئەندامى NSC (فرىد سى. سكرىبەنەر Fred. C. Scribner) 1959-1961 ئاشكەرا كرىيە؛ كارىگەرتىن گەف و مەترسى بۇ سەر بەرژەوئەندىن ئەمىرىكا ل ئىرانى ژ مەترسى و كارىگەرتىن سۇقىەت و نەرازىبونا رىژەكا زۇرا خەلكى ئىرانى ب تايەتى كوردان ژ رەوشا نافخۇيا ئىرانى دەھىن، ھەرەوسا وەزارەتا دەرفەيا ئەمىرىكا دايە دياركن ئەگەر شۆرەشەك ل ئىرانى رۇدا و بىتە ئەگەرى نەئارامى و تىككەدانا ئەفى وەلاتى، بىتنى كورد و عەرەب بېز و كارىگەرن و ئەگەر ئەو دەست ب چالاكىيان بگەن دى ب ئەفى چەندى پتر رەوشا ئىرانى ئالوزبىت و دەرفەتان بۇ دۇزىمىن شاھى ھىت پىش، سەرەپانى ھىندى ئەگەر سەقامگىرىيا ئەوى پاراستى بىت كورد و عەرەب مەترسىان بۇ سەر نارامىيا ئىرانى دروست ناكەن، دگەل ھىندىئا ئەگەر دەرفەت بۇ كوردان ھاتە پىش دەست ژى بەرنەدان و ل دەلىفەمىان دگەرن دا ب خوە مفايى ژ ئالوزبىن دوىر و درىژىن ئىرانى وەرىگەن و ھەولددەن مافىن خۇ يىن نەتەوئى دچوارچوقى حوكمى خۇبىرئەفەرىن بان سەرەخۇبوتىدا ب دەستەشە بىن (Department of State, 6 July, 1960). لفىزى ديار دىت ل ئەفى ماوئەيا دا KDPI دەست ب ھىندەك چالاكى و لىمىنان دناف دەفەرىن كوردىدا كرېو، لەورا بەرپىسىن

دەرفەيا ئەمەريکا CIA هەلسەنگاندنەک دەربارەي گروپين ئۆپوزسيونا ئيراني ئەنجام دا و بۆ وەزارەتا دەرفەيا ئەمەريکا ئاشکەرا کر؛ کورد و قەشقائيانⁱⁱⁱ شيانين هەين ئاريشەيان بۆ ئيراني دروست بکەن، دگەل هەنديدا ئەوان هيزەکا رېکخستى و خۇدان شيان نينه بەردەواميى بدن کار و چالاکين خو. هەروەسا خۆيا کرپه ئەگەر کۆدانهک وەسا ب سەر تەهران دا هات و دئ ب شتيوهيه کي بيزر حکومهتا ناخۆي يا ئەفئى وەلاق لاواز بيت و دئ گوهورينين نەچاقريريکرى ب سەر پيشهاتان دا هين، ريزەکا زۇرا هۆزان ب تايهتی قەشقائىي و کورد و (بەختياريان)^{iv} دشين حکومهتین ناخۆي دروستکەن، دگەل ئەفئى هەلوئىستى هەوالگيريا ئەمەريکا CIA ديارکرى ئەوى ب خوە نامازە بەندى دا بۆ ئاريشەيا پەيدا بونا تۆندۆتيزين هند بيزر ناپيت، ژبەرکو هيزين حکومهتا نافەندى وەک سەرباز و پۆليسان دشين خۆفەکيشن بىکو تۆندۆتيزيان ئەنجام بدن (CIA, 30 March, 1961).

پشتى ئەفئى هەلسەنگاندنا هەوالگيريا ئەمەريکا CIA ل نيسانا 1961، ئيران سياسەتا خۆ بەرامبەرى کوردان تۆندتر دکەت ئەگەرین ئەفئى چەندى دزفرن بۆ مەترسيا کارتيکرنا دوزا کوردى ل عيراق ل سەر ئيراني، هەروەسا ئۆپوزسيونا ئيراني ل ئەورۇيا بریکا راديويان پەرخەين تۆند ئاراستەي دەستەلاتا شاهی دکرن؛ بۆ وینە (حەسەن قزنجى)^v ل وەلاق بۆلگارىيا بریکا راديويا پەيکا ئيراني (راديو پيک ايران)^{vi} دەنگ و باسین گريدایي ب رەوشا کوردستانى فە ئامادەدکرن و بەلاف دکرن و پەرخەين تۆند ئاراستەي دەستەلاتا شاهی دکرن، هەروەسا دەهەمان دەمدا راديويا ئيزيشان سۆزى پەخشى خۆ بزمانى کوردى بيزترکر و پەخشى ئەوى گەهشەتە دەفەرين ئيراني و دگوتار و بەرنامين خۆ دا پشستەفانيا دوزا کوردى ل ئيراني دکر، ب ئەفئى چەندى شاهی وەسا هزر دکر سۆفیهت بۆ شەرمزارکرنا ئيراني دجافين ئەورۇپياندا ئەفان بانگەشەيان دەرژەهەنديا کوردان ئەنجام ددەت (بنکەي روشنگرى، 2017؛ فزنجى، 1395؛ توفيق، ب.م). ب ئەفئى رەنگى ئاشکەرا ديبت ژبەر مەترسيا چالاکی و بانگەشەين سۆفیهت بۆ پشستەفانياکرنا کوردان ل دەفەرى و کارتيکرنا بيزبونا پيکەهئى سۆفیهت دناف کورداندا، رزئا شاهی داخواز ژ هەوالگيريا ئەمەريکا CIA کر دۆفچونا هەول و ستراتيژين سۆفیهت دناف کوردان دا بکەت ژبەرکو شاه دترسيا سۆفیهت کيانەکی سياسى بۆ کوردان ل ئيراني دروستکەت (Hensel, 1979, 74-75).

ب ئەفئى چەندى دەماوەي دنافەرا نيسان تا تەباخا 1961 دناف پيشهاتين هەستيارين ئيراني دا CIA ب ستراتيژيەک رېکخستى، دۆفچونا پيشههچونا دوزا کوردى و پشستەفانيا راکەهاندنا سۆفیهت بۆ دوزا کوردى ل ئيراني دکر و ل 22 ئەيلۆلا 1961 CIA دا ديارکرن راديويا (دەنگى نەتەوہي ئيراني The National Voice of Iran- NVOI)^{vii} دراپۆرتەک خۆدا نامازە ب ئەفئى چەندى دا، ئارمانجا سەرەکی يا کوردان ئەو دەموکراسى ل سەرانسەرى ئيراني بېتتە چەسپاندن و نەيا سنۆردارکرى بت ل کوردستانى، کوردين ل ئيراني دژيان گەهشەتوب هەندى بتى ئيک دەستى نەدشيا شاهی ل سەر دەستەلاق لادەت، ژبەرەندى کوردان داخواز کرپۆ ئيککرتەک دنافەرا هەي هيزين ئۆپوزسيونا ئيرانيدا بېتتە دروستکرن، داکو رزئا شاهی ب دوماهى بين و رزيمەک دەموکراسى و سکولاريزمى ل جھئى ئەوى دروست بکەن. هەروەسا NVOI خۆيا کرپه دۆژمنين سەرەکی بين کوردان شاه و داکترکارييا بەریتانى- ئەمەريکا بون. دەهەمان گوتار خۆدا NVOI راکەهاند کورد هزرا ئيککرتتى نەک دژايەتيکرنا ئيراني دکەن، پيندقيه داکترکەر ل دۆر فئ چەندى هوشيار بن بزافا نەتەوايه تيبيا کوردى دەستان ژ هەوين خۆ بين ب دژى ئيپراليزم بەرنا دەت

ب دەستە بيت، ژبەر هەندى ئيشينين من بون باشتين ژبەر دەربارەي پرسا کوردى ل ئيراني" (Middle East Quarterly, fall, 2005, 69-77). ئەو ئيشينين ئيگلتنون دەربارەي دوزا کوردى ل ئيراني ئيشين و بۆ وەزارەتا دەرفە فریکرين، بون باشتين پالەر بۆ دۆفچونا ئەمەريکا ل دۆر پرسا کوردى ل ئيراني.

3. دوزا کوردى ل ئيراني ليزر سيبەرا پيشهاتين کوردستانا باشور، هەلوئىستى سۆفیهت دا و سياسەتا ئەمەريکا ل 1962-1961

پشتى ل ساللا 1961 ديپلۆماتکاري ئەمەريکا (ئارچى م. بۆلستەر Archie M. Bolster 1963-1961)، ل جھئى ويليەم لىستەر ئيگلتنون بويه قونسۆلى ئەمەريکا ل تەبريز، ل دۆف راپۆرتين قونسۆلى نۆي ئى ئەمەريکا ل دۆف راپۆرتين ئيگلتنونى گرنگى ب دوزا کوردى ل ئيراني دا و دئەفئى چوارچوفا دا يە ديارکرن ل ئەوى دەمدا ئيگلتنونى بەردەوام راپۆرت ل دۆر رويدائين کوردستانى و شتيوازي مامەلەکرنا حکومهتا نافەندى يا ئيراني دگەل کوردان دشين و راپۆرتين ئەوى باشتين ژبەرين هەلسەنگاندنا بەرپرسين ئەمەريکا ل دۆر دوزا کوردى ل ئيراني بۆ واشتوتون بون و ل دۆف ئەفئى چەندى دوزا کوردى ئيک ژ ئەوان پرسين گرنگ بو بين قونسۆلخانەيا ئەمەريکا دەماوەي بەرپرسايەتيا ئەوى دا دۆفچون بۆ دکر (Kennedy, 24 January, 1992).

دنافەرا کانونا دووى تا دوماهى چرپيا ئيکى هەوالگيريا ئەمەريکا CIA ب پشستەفانيا راکەهاندنا ئيراني، ب شتيوهيهک هور دۆفچونا پەيوەندين کوردان ب تايهتی KDPI دگەل وەلاتين هەرتي دکر و دئەفئى بيافى دا CIA دا يە ديارکرن راکەهاندنا فەرى يا ئيراني ل چرپيا دووى 1960 بەلافکر، حکومهتا عيراق پەيوەندين دگەل سەرکدين کوردين ل ئيراني ب تايهتی بين KDPI بين گريدان و بەغدا دقيت بریکا سۆفیهت هاريکاريان پيشکيشى کوردان بکەت. دا شەرى ب دژى تەهران راکەهين. لەورا ب دريژيا چرپيا دووى و کانونا ئيکى CIA 1960 دۆفچونا پەيوەندين بەغدا دگەل کوردان دکرن و ل 11 کانونا دووى 1961، CIA دوپاق ل هەندى کرپه، بەغدا دبانگەشين خۆ بين شەرى دا ب دژى ئيراني ديارکر بۆ کوردين رۆژەلات داخوازا هاريکاري ژ عيراق دبزافا خۆدا بۆ دەستەشەينا حکومى خۆبريقە برى ب دژى ئيراني کر بوو (CIA, 11 January, 1961). بديرژيا کانونا دووى 1961 هەوالگيريا ئيراني SAVAK ب هەفکاری CIA دۆفچونا چالاکی و لئبنين سياسى بين کوردان دکر و ل دەمى ل 20 کانونا دووى 1961 (جۆن فيتزجيرالد کەنەدى John Fitzgerald Kennedy 20 کانونا دووى 1961-22 چرپيا دووى 1963) ل کوجکا سبى هاتيه سەر دەستەلاق، دو ترسين سەرەکی ل دەف شاهی ئيراني پەيدا بون، ل سەر ئاستى ناخۆي کوردين رۆژەلات ب شتيوهيهکى نيهي پشستەفانيا دوزا کوردى ل باشورى کوردستانى دکر، پتريا چينا نافەراست و فەرمانبەرين کورد ب بزافا نەتەوايه تيبيا کوردى يا مەلا مستەفا بارزانى سەرۆکاتيا ئەوى دکر داخبا بون، کوردين رۆژەلات ب هوروى دۆفچونا دەنگوباسين دوزا کوردى دکر و هەر سەرکەفتنەکا ئەوان ب دەستەدەهينا دناف خۆدا کوم دبون و پيرۆزباھيا ئيک و دو دکر. شاهی ئيراني دترسيا، ل ژير پيشههچونا پيشهاتين ل باشورى کوردستانى هاتين پيش کوردين رۆژەلات ب دژى ئەوى شۆرەشى ئەنجام بدن. (Kennedy, 2005; Afra, 1995, 100)

پشتى دەستبکاريونا حکومهتا کەندى، ل ژير ئەوان پيشهاتين ل دەفەرى پەيدا بووين، ب تايهتی ل باشورى کوردستانى و کارتيکرنا ئەوان ل سەر دوزا کوردى ل ئيراني، دنافەرا کانونا دووى تا 30 ئادارا 1961 ل دۆف پيشنيازا وەزارەتا

تۇيۇسىيۇنى ل سەر كوداننن ئىرانى بۇ ئەمىرىكا دياركىرى و پىشتى زىدەبونا نەرازىبونا خەلكى ئىرانى و كوردان رىسىياسەتا ئىرانى يا ناخۇى يا شامى ژ چىرىيا دووى تا كانونا ئىككى 1961 دىلۇماتكارىن ئەمىرىكى ھەلسەنكاندن بۇ پىشەتائىن سىياسى، ئابورى و لەشكەرى يىن خەلكى ئىرانى ئەنجام دان، ل 18 كانونا دووى 1962 رىشەبەرى دەزگەھى ھەلگىرىيا ئەمىرىكا بۇ پىشەتائىن ئىقتىدەلەتى (فاولەر ھاملتۇن Fowler Hamilton 1961-1962) ياداشنامەيەك بۇ (مەكجۇرچ باندى McGeorge Bundy 1961-1966) بەرىسى NSC فرىدكەت و تىدا ديار دكەت پىدقىيە گوهورىن دىسىياسەتا شامى يا ناخۇى دا ھەينە كرن و لىھى گرىكىدان ب ھىزىن لەشكەرى پىدقىيە بايەخى ب پىشەتائىن كۇمەلەيەتى و ئابورى بەدەت. ئەمىرىكا باوەرى ھەندى ھەبۇ مەتسىن ل سەر ئاسايشا ئىرانى ژئارىشىن ناخۇى ئىرانى بۇ وىنە پىسا كوردان پتر ژ يىن دەرهكى دھان. ژبەر ھەندى حكومەتا ئەمىرىكا پراگەھاند ئەگەر رژئا شامى بىت ئىمانى ل ئىرانى بەقرار بىت پىدقىيە ئىران بايەخى ب پىسا ئابورى و كۇمەلەيەتى بەدەت، داکۇ ئىمانىيا خۇ بارىزىت، دىشان دايە پىرۇسىسەك گونجاي بەدەستە ھەيت ئەگەر بىتى شاھ گرىكىن ب پىشەتائىن ئەفى بەرنامەيى بەدەت (Department of state, 18 January, 1962).

ل ئەفى دەمىدا دىلۇماتكارىن ئەمىرىكا دا دياركرن نابت ب ھىچ رەنگەكى ئەمىرىكا خۇ نىزىكى كوردان ل ئىرانى بکەت، چونكى نىزىك بونا ئەمىرىكا دگەل كوردان دى يىتە ئەگەرى تىكچونا بەرژەوھەندىن ئەمىرىكا دگەل رژئا شامى. دئەفى چوارچوقىدا دىلۇماتكارى ئەمىرىكى (جىمس ئىلمەر ئىكىنس James Elmer Akins 1963-1965) viii ل دۇر سىياسەتا ئەمىرىكا بەرامبەرى پىسا كوردى دا دياركرن نابت واشتۇن ھزرى ل دۇر پىشەتائىن كوردى دۇزا كوردى ل ئىرانى بکەت، چونكى ئەمىرىكا بەرژەوھەندىن تايەت يىن دگەل ئىران ھەين و ئەگەر كوردان ھەولان ئوتۇتۇمى ب دەستەبەين و ئەمىرىكا ھەفخەميا خۇ بۇ دياركر، دى يىتە ئەگەر خەمباربونا شامى، ژبەر ھەندى نابت جوجاران واشتۇن ھەولبەدەت خۇ نىزىكى كوردان بکەت، بىتى ل سەر ئەمىرىكا پىدقىيە ئىران پالدەت سەر دەرىيەك باش دگەل كوردان بکەت و پىسا كوردى ب شىوھەك ئاشتىيانە چاسەرە بکەت (Frontline, 2000). ئەمىرىكا، ئەف سىياسەتە- سىياسەتا نەماتىكرنا دكاروبارىن ناخۇىن ئىرانىدا- بەرامبەرى دۇزا كوردى پەپرەدەكر و دۇزا كوردى ب ئارىشەك ناخۇى يا ئىرانى دزانى، بەرۇقارنى كوردان دۇزا خۇ ب پىسەك نەتەووبى دزانى و ددا خۇياكرن پىدقىيە ئەمىرىكا ئەوا خۇ ب پارىزەرا دىمۇكاسى و مافىن مرۇقى دزانىت پىشەتائىن دۇزا ئەوان بکەن.

ئەمىرىكا بەردەوام دەھولان دابۇ دگەل بەرىسىن ئىرانىدا رەوشا ئىران ئارام بکەت و دناقەرا شۇباتا 1962 تا نىسانا 1962 ئەمىرىكا بۇ شامى دا دياركرن پىدقىيە حكومەتا تەھران دۇزا كوردى چارەسەر بکەت، لەورا ل وەختى ل نىسانا 1962 شامى ئىرانى دگەل سەرۇكى ئەمىرىكا كەنەدى كۇمبى، دكۇمبىتدا بەحسى دۇزا كوردى ل دەفەرى كر، كەنەدى دا ئاشكەراكرن پىزكرنا ئىرانى ل دەفەرى زۇر گرىگە، پاشى ئامازە ب ھەفرىكىن دەفەرى وەك دۇزا كوردى كر، داخاوا ھزروپىرىن بەرىسىن ئىرانى بۇ پەپرەوكرنا سىياسەتەك ساخلام ل دەفەرى كر، ژلاين خۇ قە بالىۇزى ئىرانى ل واشتۇن (حوسىن قودس نەخەمى 1961-1963) ل دۇر دۇزا كوردى دا دياركرن عىزاق كىشەيىن دگەل كوردان ھەين، كوردىن ئىرانى تا رادەكى دلخۇش و ئىران ھەمى شىاننن خۇ دەمەزىخىت دا كوداننن ژيانا ئەوان خوش بکەت. ژلايەكى دى قە شامى كوتە كەنەدى "كوردىن ئىرانى ئارىپن رەسەن! و ھەمى كىن نەتەووبان ئارىشە يىن دگەل حكومەتىن خۇ ھەين بەلى ئارىشىن ئىرانى دگەل

بەرۇقارنى دى كورد ھەولەن ئىكگرتەكى دگەل براينن خۇ يىن ئىرانى دورستەكن و خۇ ب دى تەھران پىزكرەن و دى رۇژەك ھىت ئىدى تەھران بىناى "باژىرى قەسابان!!" ناھىتە گانكىرى بەلكۇ دى ب نافتى "باژىرى براين ھەفەيمان" ھىتە نىاسىن (CIA, 22 September, 1961).

ئەف جۇرە بانگەشىن ژلاين سۇفىت قە بۇ پىشەتائىن كوردان دھانە بەلافاكر، پتر ئەمىرىكا دىخستە تەكافىيان، دا وەسا ھزردكر دى ئايدۇلۇژىيا كۇمبۇنىسى ل سەر ئىرانى زال بىت و دى مەتسى كەفن سەر بەرژەوھەندى و پىنگەھى ئەوى ل ئىرانى، ژبەر ھەندى ل ئەفى دەمى دا دىسىياسەتا خۇدا بەرامبەرى كوردان ئەمىرىكا پتر ھزىر ل كارفەدانا پراگەھاندن دكر، دئەفى بىناى دا بسپۇرا سىياسەتا ئەمىرىكى بەرامبەرى دۇزا كوردى ل رۇژەھلانا نافتىن يا يۇنانى (ماریانا خاروداكى Marianna Charountaki) دايە دياركرن؛ سىياسەتا ئەمىرىكا بەرامبەرى دۇزا كوردى ل ئىرانى بۇ وىنە بەرامبەرى پىشەتائىن كوردان ل پارچەين دى يىن كوردستانى ل سوريا، تۇركىا و عىزاقى سنورداركرى بۇ و پىشەتائىن پراگەھاندنا ب ھىتى دكر. ھەرەوسا نەبونا ھەقسۇزىيا ئەمىرىكا بەرامبەرى دۇزا كوردى ل ئىرانى قەدگەرىت بۇ كۇنتۇلا ھىزىن كوردى ل سەر دەفەرىن باكرى رۇژئاقىن ئىرانى، چونكى ئەف دەفەرە ژلاين ستراتىژى قە گرىگ و مەتسىداربون بۇ سەر ئاسايشا ئىرانى (Charountaki, 2010, 132).

ل دەستىپىكا چىرىيا ئىكى 1961 خۇپىشاندان ل سەرانسەرى ئىرانى دەستىپىكرن، كارتىكرنا ئەوان گەھىشتە كوردستانى و كوردان ب شىوھەك ئاشكەرا و سەرنجراكىش دورىشەين "مەرك و نەمان بۇ ھىزىن ئەمى (ئاسايشى)" و ھەندەك جارن دگوت "مەرك و نەمان بۇ شامى ئىرانى" بىندكرىون و ئەفان دروىشان شاھ زۇر شەپزە و تۇرە كرىو، لەورا بۇلىس بۇ سەر كوتكرنا خۇپىشاندەران پەوانەى باژىر و گوندىن كوردستانى كرن، ھەرەوسا سەربازىن ب چەك ب دى خۇپىشاندەران ھاننە بكارھىنان و زۇر ب تۇندى و دلرەقى سەرەدەرى دگەل خەلكى دكر. شاھ د برىاردانى بەرامبەرى كوردان زۇر تۇندى، ژبەر ھەندى ل دوماھى خۇپىشاندەران خۇ ل بەر ھىزا سەربازى و پۇلىسان نەگرت و خۇ رادەستى ئەوان كرن، پىشتى سەر كوتكرنا خۇپىشاندەران شامى بۇ رۇژنامەين ئەمىرىكا پراگەھاند: "من سىياسەتا ئارامكرنى واتە تۇند" بۇ يافتكرنا ئىرانى ژ باخىبوان بكارھىنا بو، رۇژنامەين ئەمىرىكا ئەف كارە ب پىنگاگەك باش سالۇخەت دا و دەوى باوەرى دابون دى ب ئەفى چەندى ئارمانجىن حكومەتا كەنەدى ل ئىرانى ب دەستە ھىن، دەرامبەر دا واشتۇن، CIA و بالىۇزخانەيا ئەمىرىكا ل تەھران ب چافى گۇمانى بەرىخۇدا پاشەرۇژا دەستەھلانا شامى ل ئىرانى كۆنىستانى، 1996: كەرم، 2022، يەزى، 2019، ب، 3، فەرد، 2013، 673).

ژبەر ھىزا سۇقىيەت و مەتسىن گروپىن نەتەووبى وەك كوردان يىن پەيوھەندى دگەل بلۇكى كۇمبۇنىسى ھەين ل دوماھىا چىرىيا ئىكى 1961، د دانوستاندنەكىدا دگەل بالىۇزىن ئەمىرىكا (جۇلىۇس سى. ھۆلمز Julius C. Holmes 17 خىزىرانا 1961-13 ئاداردا 1965) و بەرىتانىا (سىر جوفرى ھارىسۇن Sir Geoffrey Harrison 1958-1963) و شامى دا دياركرن، ئەگەر گەفنىن گروپىن تۇيۇسىيۇنى ب تايەقى بەختىارى، قىشقائىيان و كوردان ل سەر ئىرانى نەين، دا ئىران يىتە روناھىا رۇژئاقىن ئاسىيا و دا بشىوھكى بلەز كوداننن خۇ يىن ناخۇى بەرەف پىشەقە بىت و داشىت ب سانامى كۇنتۇلى ل سەر بزاقتىن تۇيۇسىيۇنى بۇ تىكەدانا ئىمانىيا ئەوى كەت (Department of state, 30 October, 1961). پىشتى شامى كارتىكرنا مەتسىيا

ل تهران و بهغدا، ناماژه ب ئەفنی چەندئ دایه ل 20 خزیرا 1962 نوهرین کوردان دگەل دۆستی مللەتی کورد دادوهر و یلیەم ئورفیل دۆگلاس کومبسون، ئەوان دیارکریۆ ئارمانجا ئەوان یا سەرەکی دانەنایسینا دۆزا کوردی ب ئەمریکا یه داکۆ پشتهفانیا واشنتون بۆ دۆزا خو ب دەستشەبیین و ئەوان بۆ بەرپرستین ئەمریکا دا دیارکرن کورد ل ئێرانی و عێراق توشی زۆر کارستان بوینە. بەرپرستین وەزارەتا دەرڤه یا ئەمریکا ئەف چەندە راگەھاند: "پیندقییە کورد ب خو هەولبەدن دگەل حکومەتین ئەفان وەلاتان بگەھن ریکەفتنامە یەکن و بتنی ئەمریکا دشیب هەفسۆزی و دلنەنگیا خو بۆ دۆزا کوردی دیار بکەت، ئەمریکا دئ هەولەت بەحسی دۆزا کوردی دگەل ئەفان وەلاتان بکەت بەرۆقاری ئەمریکا ب هیچ رەنگەکی خو تیکەلی کیشین ناخۆی یین ئەفان وەلاتان ناکەت" (Department of State, 22 June, 1962; Gök, 2018, 9). ل ماوهی دناقبەر 21 خزیرا تا تیرمەھا 1962 دا هەوالگیریا ئەمریکا CIA و دیپلۆماتکارین ئەمریکی دۆیشچونا لئین کوردان دکر و دایه دیارکرن ل ئەفی وەختیدا لئین کوردان لاوازیون، چونکی حکومەتا ئێرانی چاقدیرییک تۆند دانایه سەر دەفەرین دور یین رۆژھەلاتی کوردستانی .

ل ئەفی دەمیدا سەرکرایه تیا KDPI، بریکا رۆژنامە یین ئەمریکی یین نافدار، دۆزا کوردی بگەھنت حکومەتا ئەمریکا و ل تیرمەھا 1962 پەلامنیری رۆژنامە یا نیویۆرک تاپز (دانا نامادەمز شمیت Dana Adams Schmidt 1915-1994) بریکا سکریتیری گشتی یین KDPI (عەبدوللا ئیسحاق) یین نافدار ب(تەحمەد توفیقی 1947-1973) * دەھیتە کوردستانی و راپۆرتان ل دور دۆزا کوردی شیت (NAA:A1838,173/2/6/1 PART1, 13 August, 1963) ل 10 ئەیلولا 1962 رۆژنامە یا نیویۆرک تاپز راپۆرتەک ل دور دۆزا کوردی بەلاڤکر و دئەفی راپۆرتیدا شمیتی ئەف چەندە گوتو: "ئەگەر بتنی ئەمریکا ب بەردەوامی هزر ل بەرژووەندی ئێرانی ئەوا جوجاران ئەفیت کورد پشتهفانیا ئەمریکا بەدەستشەبیین بکەت، ئەگەر ئەمریکا جوجاران ل دۆیف بەرژووەندی و داخوایین کوردان نەچیت، دئ لئیری مەترسیەک پەیدا ییت و ئەو مەترسی ئەفە یه دئ کورد نەچارین ژەر پیندقیاتیان هاریکاریان ژ کۆمیونستان وەرگرن، هینگی ئەف چەندە نایبته خەلەتیا کوردان بەرۆقاری دئ بیت خەلەتیا ئەمریکا، چونکی ئەمریکا ژەر ئێرانی ب بەردەوامی خو یا ژ کوردان دورکری" (Schmidt, 10 September, 1962; Disney, 1980, 132). ل ئەفی وەختیدا سکریتیری گشتی یین KDPI تەحمەد توفیقی زۆر هەولدا خو نیزیکی ئەمریکا بکەت (کەمەری، 2015، 342). دگەل هندیئا ئەمریکا نەدقیا بەرژووەندی خو دگەل ئێرانی ژەر کوردان تیکبەت ژەرکو ئەمریکا هزر دکر کوردین ئێرانی ئەو هیزیننە بشین بەرسنگی هیزین رژیئا شاھی بگرن و پتر نیزیکی سۆفیتن، لەورا ب هیچ رەنگەکی نەدقیا خو نیزیکی کوردان بکەت.

هەرەسا ل ئەیلولا 1962، سیاسەتمەدارین کورد ل ئێرانی، دقی دۆزا کوردی پتر ب جیانی و ب تاییهتی ب ئەمریکا بەدن نیاسین، ژەر هندی ل 1962 تەحمەد توفیق هەول دا پەيوەندی ب رۆژنامە شیس و دیپلۆماتکاری ئەمریکی و یلیەم لیستەر ئیگلتن بکەت، داکۆ راپۆرتان دەر بارە یی دۆزا کوردی بنقسیت و دۆزا کوردی ب ئەمریکا بەدەت نیاسین. ئیگلتنی راپۆرت ل سەر دۆزا کوردی شیس (کەمەری، 2015، 137-135؛ ویدی، 2022، 89-90؛ نوری بک، 2020، 138). ئەف هەولین تەحمەد توفیقی دنی ئەنجام بون. وەسا دیارە بالیۆزخانە یا ئەمریکا بۆ دیار کریۆ هیشتا ئەمریکا دۆزا کوردی ب دۆزەک ناخۆی یا ئێرانی دزانیت و نامادەننە خو تیکەلی ئەفی کیشی بکەت، پیندقیە دەستەلاتدارین ئەفان وەلاتان ئەفی دۆزی بریکین ناشتی و دانوستاندنی

کوردان ب ئەوی رەنگی نین وەک دراگەھاندنی دەین بەلاڤکرن، چونکی ئێرانی پتریا داخوایین ئەوان یین بۆ جنبەجیکرن"، شاھی دا رونکرن هیشتا کارتیکرنا سۆفیت دماییکرنا دۆزا کوردیدا دیار نەبویه، بەلنی بزافی دگەت دۆزا کوردی بۆ بەرژووەندی خو بکارینت و ئەگەر پینشەت ئالوز بون دیت کارتیکرنا سۆفیت د ماتیکرنا دۆزا کوردیدا ناشکەرا بیت و ب ئەفی چەندی دئ ئاسایشا نەتەوهی یا تۆرکیا، عێراق و ئێرانی کەفیت دەترسین (Department of state, 12 April, 1962; Malek, 1989, 79). ژ گوتین شاھی دیار دیت ئەوی دقییا بیژت کەنەدی دیت سۆفیت ل پاشەپۆزی کوردان ب دزی ئێرانی و وەلاتین دی یین هەریمی بۆ بەرژووەندی خو بکارینت، لەورا پیندقیە ئەمریکا هاریکاریا پینشکیشی ئێرانی بکەت و زیدەرەوی دگوتین شاھی دا هاتیه کرن و سۆفیت پشتهفانیا کوردان دچوارچۆفەک سنورداریکی دا و بریکا راگەھاندنی دکر.

وەسا دیارە ل نیسانا 1962 مەترسیا دۆزا کوردی شاھ زۆر تەنگاڤ کریو، ژەر هندی ل دەمی 13 نیسانا 1962 شاھ دگەل وەزیری دەرڤه یین ئەمریکا (دەبیید دین روسک 21 David Dean Rusk کانوونا دووی 1961-20 کانونا دووی 1969) کۆمبوی، شاھی مەترسا کیشەیا کوردی بۆ شۆفەر و دا خویاکرن دیت سۆفیت بزافی بکەت ماتیکرنی دکیشەیا کوردی دا ل ئێرانی بکەت و دا رونکرن: "پیندقیە ئەم ب هوشیاری بەریخۆبەدن هەولین سۆفیت دناڤ کوردان دا، ب تاییهتی چونکی ئێرانی وەک تۆرکیا کوردین هەین، کورد فارسین رەسەن، ژلاین دا بونەرت، زمان و دیروک فە کورد ئارین پاقزix". شاھی دا ناشکەرا کوردین ئێرانی دناخۆی ئێرانی دا نەسەرکەفتی بون وەک ل عێراق سەرکەفتین، حکومەتا ئێرانی بزاف دکرن هاریکاریا ئەوان دبیاقین دروستکرنا ریک، ئافاکرنا قوتابخانە، نەخۆشخانە، سابلویان و کیشانا کارە یی بۆ گوندین ئەوان، جادین ئەوان قیر بکەت (Department of state, 13 April, 1962; O'Brien, 19 February, 1970).

پشتی ئەفان داخوایین شاھی ئەمریکا دقیا خو نیزیکی کوردان ل ئێرانی بکەن ژ بەر دو ئەگەران دا ب دروستی رەوشا دەفەرین کوردی و پەيوەندی کوردان دگەل سۆفیت ئاگەھدار بیت، چونکی ل ئەفی دەمیدا شاھی و تۆرکیا بەردەوام ددا دیارکرن سۆفیت هەولەت کوردان ب خو بکارینت بانگەشەیا بەلاڤکرن کۆمیونستی ب ریکا راگەھاندنی دناڤ دەفەرین کوردیدا بەلاڤ دگەت و چەکی زی پینشکیشی ئەوان دگەت. ژەر هندی ل گولانا 1962 ئەمریکا سی داخوای ل دور چارەسەرکنا پرسا کوردی پینشکیشی تۆرکیا و ئێرانی کرن: (1) کیمکرنا لەشکەری تۆرکیا و ئێرانی. (2) چاکرنا فەرھەنگین کوردی-تورکی یان کوردی-فارسی. (3) فەکرنا رادیویەک کوردی ل ژیر چاقدیرییا تۆرکیا، ئیران و ئەمریکا دا. ئەو رادیویا دا هینتە فەکر تيجوو وئ 33 ملیون دۆلار بون و دا ئەمریکا ئەفی کۆزی ب ستۆی خۆفەگریدەت. بەلنی تۆرکیا ئەف داخوای یه رەتکر و دەرەمبەردا شاھین ئێرانی قەبیلکرن و وینستگەھی سەرەکی یین ئەفی رادیوی ل باژیری کرمانشان هاتە دانان (مەلەقرە، 2019، 113-117؛ عەتەر، 2021، 295). ب ئەفی چەندی خویا دیت ئەمریکا دچوارچۆفی ئاریشین ناخۆی ئێرانییدا بەریخۆ دا دۆزا کوردی و دەستەلاتا ئێرانی پالدا کیشین خۆی ناخۆی چارەسەر بکەت، داکۆ پتر کۆدانین ناخۆی ئێرانی ئالوز نەبن و نەبنە مەترسی بۆ سەر بەرژووەندی و ئاسایشا ئەمریکا ل دەفەری و ئەمریکا گەھشەتو ئەوی باوهری هندی رژیئا شاھی ل سەر سیاسەتا خو یا سەرکۆتکرنا کوردان بەردەوام بیت، رەوشا سیاسی یا ئێرانی ئارام ناییت .

ل ئەفی وەختیدا وەزارەتا دەرڤه یا ئەمریکا، دبرۆسکە یه کئی دا بۆ بالیۆزخانە یین خو

یا خه لکی ئیرانی رازیونا خۆ ل سه ر دیار کړو^{xiii}، د بهرامبهردا زوری نه یا کوردان پشکدارۍ د ریفرا ندو مې دا نه کړو، ته فې چه ندی زیانین مهن گه هاندن کوردان. ژبه رهندي کوردین رۆژه لات ده ست ب لقی ن خو بۆ پشته فانی کرنا شوړه شا ته یلوی کړن و مه ترسی تیخته سته سه ر ده سته لات و ئیکپارچه ییا ئیرانی. شاهی هزرکر سؤقیه ت کورد یین پالداین، ژبه رهندي حکومتا ته مریکا دا دیار کړن ته مریکا ب توندی دزی هه ر فشاره کا دابه شکران یان پارچه کرنا ئیرانی یه و دئ ب هه می رهنگان پشته فانا رژنا شاهی بۆ پاراستنا ئیرانی که ت (قری، 2016، 310؛ Department of State، 21 January 1963؛ CIA، 26 January، 1973؛ department of state، 29 January، 1963). (ل. قیری ب ناشکه رای دیار دیت ته مریکا ب هه چ رهنگه کئی پشته فانی دوزا کوردی ل ئیرانی نه کړ، بهرۆفاری هیتخواس تپو پروگرامی شاهی یی چاکساز یان گورانکار یین ریشه ی ل ئیرانی په یدا بکه ت و بته نه گه ر ی پشکه فتنا ژیا را گرو یین نه ته وه یین دنا ف ئیرانیدا دژین .

ل دو یف ته وان ییزانین هه والکیریا ته مریکا ب ده سته خوه هیباین، ل 13 شو بانا 1963 رادیویا په یکا ئیرانی داخوا ژ کوردان کر ب دزی رژنا ئیران رابن و دگه ل کومیونس تان شه ری بۆ دروست کرنا رژی ته ک توی یا دیوکراسی ل ئیرانی بکن، CIA) 11 March، 1963). پشته ته فې چه ندی ته مریکا هه ولدا پتر ییزانینان ل دۆر مه ترسی ن کوردان ل رۆژه لاتا نا فین و نزی ک بونا سؤقیه ت دگه ل کوردان بده سته بینه ت؛ ل نادارا 1963 هنده ک سیخو رین ته مریکا دا دیار کړن دیت کورد ئاریشه یان ل ده قه ری په یدا کهن، نه گه ر هاتو ته وان ئاریشه دروست کرن هینگی دئ ده رفه ت بۆ سؤقیه ت و هه فیه یانین ته وئ په یدا بن ماتیکر ف دکنشه یا کوردی دا بکن، ژبه رهندي دیا دنا سته مه یه کئی دا NSC داخوا ژ ئیرانی کر بۆ "ماتیکرنا خۆ دکنشه یا کوردیدا ل عیراق راوه ستینت و دوزا کوردی دنا ف خۆدا ب شیوه یه ک ئاشتیانه چاره سه ر بکه ت، دا کو کورد مه ترسیان نه تیخه سه ر ئاسایشا ئیرانی و زیان ب بهر ژه وه ندی ته مریکا نه که فه (NSC1/63-3/63.Secret، 1 March، 1963) .

ژفه ری ژا ته فې چه ندی ل 11 نادارا CIA 1963 دایه خۆیا کړن ل ته فې ده میدا ئیرانی هه می شیانین خو مه زاخ تپون دا هیتشین کوردان بۆ ب ده سته خوه یانان کبانه کئی سیاسی وه ک یی سالا 1946 ژناقبته ت و نه هینلیت کورد چ ده رفه تین وه سا دنا فخو یی ئیرانیدا ب ده سته بینه ت و ب ته فې چه ندی ب هوروی چا فدی ریا چالا کین کوردان دنا فخو یی ئیرانی و کار تیکرنا شوړه شا ته یلوی ل عیراق ل سه ر کوردین رۆژه لات دکر و ریژه کا زورا له شکه ری ره وان ه ی ده قه رین کوردی یین سه ر سنور ی عیراق کړون 11 CIA) March، 1963). ژبه رهندي ماتیکرنا ئیرانی دکنشه یا کوردی دا ل عیراق و زیده بونا لقی نین کوردین رۆژه لات بۆ به شداری کرنا د شوړه شا ته یلوی دا، ل 14 نادارا 1963 سه رو کئی ته مریکا که نه دی داخوا ژ وه زری ده رفه یی ته مریکا ده قید دین روسک کر بۆ پیندا چو ئی د سیاسی ته حکومتا ته مریکا بهرامبه ری ئیرانی بکه ت و پشته فانی شاهی دیبا فی ژنا فیرنا مه ترسی ن ده ر هکی و نا فخو ییدا بکه ت (Lot72D316، NSAM228.Secret، 14 March، 1963) .

که نه دی دفا ییزانینان ل دۆر ته وان هاریکار یین ته مریکا پشک کیشی ده سته لاتا ئیرانی کړین ب ده سته بینه ت کا دچ بیاف دا دمه زخی ت (Offiler، 2021، 133)، هه ره وه سا دفا بارودوخ و بی شفه چو نین نا فخو یی یین ئیرانی دگه ل دوزا کوردی ب هه لسه نگیت، ل ته فې ده میدا ته مریکا دنا ف ئاریشه یی ئیرانیدا دچوارچو فه کئی گش تیدا بهر تیخو دا دوزا کوردی، له ورا ته و سیاسی ته بهرامبه ری کوردان ل عیراق بکار ده ینا بهرامبه ری کوردین رۆژه لات یی بکار ده ینا، واته دوزا کوردی ب ئاریشه ک نا فخو یی ئیرانی دزانی و نه دفا ماتیکرنا خۆ دکنشین نا فخو یی ئیرانیدا بکه ت و دفا ئیران کیشین خۆ ب

چاره سه ر بکه ن.

هه رچه وایب ل 11 ته یلوی وه زار ته ده رفیا ته مریکا دیا دنا سته مه کئی دا لژی ر نا فی "هه لو یستی گشتی یی ویلا یه تین ئیککر ت ل دۆر دوزا کوردی The US General position on the Kurdish Question" بهر سفا راپو رتین دانا ناماده مژ شمیت دده ت و ناما ژه ب ته فې چه ندی دده ت: "ته مریکا هه ر دکه ت دوزا کوردی ل عیراق و ئیرانی ئاریشه ک نا فخو یی یه و پیندقیه دنا فخو یی عیراق و ئیرانیدا به یته چاره سه ر کړن. حکومتا ته مریکا ب هه چ شیوه یه کئی پشته فانی چالا کین کوردان ب دزی عیراق و ئیرانی ناکه ت، داخوا دکه ت پرسا کوردی ب زی ترین وه خت و ب ئاشتیانه به یته چاره سه ر کړن... ته م [ته مریکا] وه سا هه ر دکه یین باشه رۆژا کوردان ل عیراق، ئیران و تورکیا گری دای باشه رۆژا ته فان وه لاتانه، ته م دزانی تورکیا، ئیران و عیراق یی هه مان هه ر هه می" (Schmidt، 1964؛ Department of State، 20 September، 1962؛ Gibson، 2013، 86). "ژته فې راکه هاندنا وه زار ته ده رفیا ته مریکا خۆیا دیت ته مریکا سیاسی ته مه ماتیکر ف دکاروبار یین نا فخو یی ته فان وه لاتان بکار ده ینا و دگه ل هندی نا سیاسی ته ده رفه یا ته مریکا دان پیدان ب دوزا کوردی و بزافا نه ته وایه تیا کوردی نه دکر بهرۆفاری پشته فانی ما فین مرؤفی دچوارچو فی بهر ژه وه ندی و ئاسایشا خۆ یا نه ته وه یی دا دکر .

ل ته فې ده میدا ته حمه د توفیقی هه ولین خۆ دا بهر ده وام په یوه ندی ب رۆژنامه فانی ته مریکا بکن دا راپو رتان ل دۆر دوزا کوردی ل ئیرانی بنقی سن و درۆژنامه یین نا فدار یین ته مریکا به لاف بکن، دا کو ته مریکا بزانی ت رژنا شاهی ب چ سیاسی ته سه ر ده ری دگه ل کوردان دکه ت و ده فې بیافی دا زمانان و سیاسی ته مه داری رۆژه لاتی کوردستانی (ته حمه د قازی) دایه دیار کړن ته وئ و ته حمه د توفیقی دوزا کوردی بۆ دو رۆژنامه فانی بیانی ل ته هه ران شوړه کړی و پشته هینگی رازیون راپو رتان ل دۆر دوزا کوردی بنقی سن، ئیک ژ ته وان رۆژنامه فانیسان په یامنی ری ئازانسا ده نگوباس یین (ته سؤشید پریس The Associate Press News) xi یا ته مریکا بو، چه ندین راپو رت و کسیت ده ربار ه یی دوزا کوردی ل ئیران تو مار کړن و ده وئ رۆژنامه ییدا به لاف کړن (قازی، 2021، 118؛ وه می، 2022، 90). هه ره وه سا ل ته فې ده میدا رادیویا ده نگی ته مریکا (The Voice of America- VOA) xii رۆله کئی باش د دانه نیاسنا کوردان ل ته مریکا دگرا (بلیچ، 2005، 46). دگه ل هندی ل دۆر سیاسی ته ته مریکا ل ئیرانی ته ندای NSC یی ته مریکا (رؤی دت و یلیه م بلو تو رچ بۆب کومیر Robert William Bob Komer 1964-1961) دیا دنا سته مه یه کئی دا لژی ر نا ف و نیشانین "سیاسه تا مه [ته مریکا] ل ئیرانی" دا دیار کړن سیاسی ته ته مریکا ل ئیرانی ته وه شیانین هیزین ئیرانی به رف بی شفه بیه ت، دا کو بشین کو ترؤلی ل سه ر مه ترسیا هیرشین ده ر هکی و ئویوز سیو ئی وه ک یا کوردان بکه ت و ئاشتی و ئاسایشی ل ئیرانی بهر قرا ر بکه ت (NSC11/62-11/30/62.secret، 20 October، 1962) .

4. کاریکه ریا پشهانین شوړه شا ته یلوی ل سه ر کوردین رۆژه لات و سیاسی ته ته مریکا 1963

دنا فبه را ته یلوی 1962 تا کونوا دوو ی 1963 نه رازیونا کوردان ب دزی رژنا شاهی پتر به یز بو و نه گه رین ته فې چه ندی دزفرن بۆ پینگافین جینی به جیکرنا بهر نامی چاکساز یین شاهی ته وئ ب (شوړه شا شاهی یان شوړه شا سپی) ده یته نیاسین، ب تایه تی ل ده می ل 29 کونوا دوو ی 1963 ریفرا ندو م ده ربار ه ی بهر نامی شوړه شا سپی یا شاهی ل ئیرانی هاتنه ته نجام دان، ژیده ر ب ئاشکه رای دیار دکه ن 99.9%

چاره سه رکرنا کیشین سنوری وهک کیشا ریکا کهندافی فارسی (کهندافی عه ره ب) پاری بیت. ده رابمه ر نه فی چه ندی کوردین باشوری پشته فانی بزا فته وایه تیا کوردی دنا فخوین ئیرانیدا نه دکر. ل نه فی دهی دا CIA هزر دکر نه گه ر بزا فک نه ته وهی ل رۆژه لاتی کوردستانی رویدهت هینگی دا هیزین ئیرانی که فنه دمه ترسیهک مهن دا ب نه فی چه ندی کارتیکنر ب بزا فته وایه تیا کوردی ل عیراق که فن ژه ر هندی بارزانی خو ژ دژایه تیکنر ئیرانی دور کربو. (CIA, 15 May, 1963)

ل ژلایه کچی دبه CIA خو یا کری به نه گه ر ئالووزی ل رۆژه لاتی کوردستانی رودان، دئ ده ر نه نجامین خراب ل پشت خو هینل، چونکی دئ کورد ب خو ه نه فان بینشاهان ب ده لیه زان و دئ شو ره شا خو به رف سنوری سو فیه ت فه به رفه ره کن و دئ ب نه فی چه ندی سو فیه ت هینه پالان هاریکارین له شکه ری و سیاسی بین گرنگ پیشکیشی کوردان بکه ت. دگه ل هندی دا CIA رهنه ل سه ر کوردین کورد ل رۆژه لاتی کوردستانی گرن و پونکر: "سه ر کوردین کورد نه ئیککرتنه له ورا دیت هه ر هۆزه ک کورده ب خو ه ده ست ب شو ره شی بکه ت"، هه ر چه وایه ت CIA ناشکه راکریه ده فی حاله تیدا دا کوردین باشوری هینه پالان هه ر تشته کی دشیان بیت پیشکیشی کوردین رۆژه لات بکن، بیورینا دهی نه گه ر کوردین باشوری شیان ئوتۆتۆمی ل عیراق ب ده ستخو فه بین هینگی دئ داخوازا هه مان تشت بۆ کوردین رۆژه لات کن، به لی شیانین له شکه ری یین هیزین ئیرانی و نه بونا سه ر کورده ک هیمی ریزی دنا ف کوردین رۆژه لاتندا، مه لا مه سته فا بارزانی پالایه ریک نه ده ت تشته کی مه ترسیدار ل رۆژه لاتی کوردستانی رویده ت، چونکی نه وی دزانی دئ ئیران ب توندترین شیواز ملله تی نه وی سزا ده ت (CIA, 15 May, 1963).

بینشاهان کوردان ل ئیران و عیراق به رف مه ترسیچون، ل نه فی وه ختیدا ژبو پاراستنا به رژه وه ندین خو سو فیه ت هاریکاری پیشکیشی کوردان ل عیراق و ئیرانی دکر، ل 16 گولانا 1963 دکومبونه کیدا راویژکاری ربه به ری CIA بۆ پلانان (توماس هیزکولیس کارامیسینیس Thomas Hercules 1967-1961) Karamessines دگه ل به ریرسی دۆسه یا ئیرانی ل شیبسنگه ها کاروبارین رۆژه لاتا نیزیکی و باشوری ئاسیا ل وه زاره تا ده رفه یا نه مریکا جۆن ده یلیو. بۆلیونیک دا دیارکن وه سا هاتیه راگه هانند دۆزا کوردی دنا فبه را ئیران و عیراق دا ب ترس که فتی به دئ ب نه فی چه ندی مه ترسی که فن سه ر به رژه وه ندین نه مریکا ل ئیرانی و پندفیه به ریرسین نه مریکا ل ئیرانی ب هوروی دۆیفچوونا مه ترسیا دۆزا کوردی ل ئیرانی بکن (Department of State, 16 May, 1963). ب نه فی چه ندی CIA هه ولدا هه لسه نکاننده کی ده ربه ری دۆزا کوردی نه نجام به دت و ل 17 گولانا 1963 CIA بۆ وه زاره تین به رفه فانی و ده رفه یین وه لاتی خو ئامازه ب نه فی چه ندی دا ل نه فی دهی حکومتا ئیرانی کونترۆل ل سه ر هه می ده فهرین کوردان کربون و کوردین رۆژه لات وهک ناشیخواز هاتبون سالوخته دا، چاکسازیا نه ردی کارتیکنر نه ک زۆر خراب ل کوردان کریو؛ ریزه کا زۆرا سه رۆکھوزین کورد چوبون دنا ف ریکه ستن جوتیاران یا توی دا و نه وان هه ست دکر پتر به رژه وه ندین نه وان دگه ل حکومتا نا فه ندی نه ک ده ربه ک و ئاغلایان بوون. CIA خو یا کریه نه گه رین نه فی چه ندی دزفیت بۆ نه وی ریزا زۆرا هیزین ئیرانی یین ژلایه حکومتا ئیرانی فه بۆ ده فهرین کوردان هاتین ره وانه کرن (CIA, 17 May, 1963). وه سا دیاره ئیرانی بریکا هیزین و تۆندوتیرین کورد ترساندبون ژه ر پاراستنا گیانی خو و خرابکرنا گوند و باژیران و نه بونا پشته فانی ده ره کی، ب تایه تی نه مریکا کوردان بیده نگی هه لبه ژاردبو.

ریکن دانوستاندن و لیکنیکه هشتنی و ب شیوه به ک ناشتیانه چاره سه ربه کته. ژه ر هندی ل 2 نیسانا 1963 نه دنامی NSC (هارۆلده هیزری ساوه ندرز-1961 NSC Harlod Henry Saunders 1969) یاداشتنامه به ک بۆ ربه به ری NSC مه کچۆرچ باندى فریدکه ت و تیدا ئامازه به ندی ده دت، پندفیه کورد بریکین دانوستاندن کیشین خو دگه ل عیراق و ئیرانی چاره سه ربه کته، نه مریکا وه سا هزر دکر نه گه ر ئیران ده فی چه ندیدا سه رکه فته، دئ پتر دزخمه تا به رژه وه ندین نه وی دا بیت و نه گه ر هاتو کوردان شیان ب سه رکه فته فانی پشته فانی سو فیه ت ب ده سته بین، هینگی دا زیان ب به رژه وه ندین نه مریکا که فن (NSC, 2 April, 1963; Stern, 24 November, 1993).

ل ژیرکارتیکنرنا پینشه چوین شو ره شا نه یلیو، به ریرسین نه مریکا هزر دکر دئ کورد پتر مه ترسیان کن سه ر ته هران، ده فی بیافی دا ل 10 نیسانا 1963، CIA ده لسه نکانه کا هه والگیزی نه ته وهی یا تایه ت ل ژیر نا ف و نیشانین "بینشاهان ئیرانی و ئاریشه" دا، ل دۆر کوردین رۆژه لات دایه دیارکن کوردان ئاریشه ک دی ل ئیرانی خو لاندی به ژه رکو بزا فته وایه تیا کوردی ل عیراق ب شیوه به ک به رده وام کارتیکنر ل سه ر کوردین رۆژه لات هه به؛ سنوری کوردان نیزیکی سو فیه ته، نه گه ر هاتو نه وان ده ست ب شو ره شی ک دئ پتر مه ترسیان کن سه ر ته هران، حکومتا ئیرانی دزانیته به رژه وه ندین کوردان نه کیمتر ژ یین شاهی. ژه ر هندی CIA دا دیارکن دماوه یین دا هاتییدا دئ بینشاهان سیاسی یین ئیرانی ب مه ترسی که فن، چونکی کوردین رۆژه لات ب شیوه به کچی زۆر گریادی بینشاهان شو ره شا نه یلیو ل باشوری کوردستانی بون (CIA, 10 April, 1963). راسته کوردین رۆژه لات که فتبون دین کارتیکنرنا شو ره شا نه یلیو فه، به لی نه وه هیز نه وبشین مه ترسیه ک مهن بکن سه ر ئیرانی و ده فی چوارچویدا عه بدوللا هه سه نه زادهی دیروهه یین خو دا دایه دیارکن بینشاهان رۆژه لاتی کوردستانی ب شیوه به ک راسته وخو گریادی یین باشوری کوردستانی بون و کوردین رۆژه لات ب تایه تی KDPI ب هچ ره که کچی نه دشیا خو ژ نه وان بینشاهان دور بکن (هه سه نه زاده، 1995)، ب ره که کچی ناشکه را دیار دیت ژه ر کارتیکنرنا شو ره شا نه یلیو، نه مریکا هزره ک بترس بۆ دۆزا کوردی دنا فخوین ئیرانی دا دکر و نه ف هزره ریزا شاهی له ده ت نه مریکا به یدا کربو.

هه والگیزی نه مریکا CIA ب شیوه به ک به رده وام دۆیفچونا پرسا کوردی دکر و دایه دیارکن، ل سالا 1963 دۆزا کوردی بو پرسه ک هه ریی دنا فبه را عیراق و ئیرانیدا، ل دۆیف نه وان بارودوخین دۆزا کوردی ب خو هه گرتین ل 15 گولانا 1963 ربه به ری هه والگیزی نه مریکا CIA و هه والگیزی وه زاره تا ده رفه، وه زاره تا به رفه فانی نه مریکا ب هه لسه نکاننده ک هه فبشک ل ژیر نا فونیشانین "هنده ک کارتیکنرین نۆیونا هه فرکیا کوردان Some Implications of Renewal of Kurdish hostilities رابون و ده فی بیافی دا CIA دایه دیارکن ئیرانی دوو ستراتیژی به رابمه ری دۆزا کوردی بکارهینان، ژلایه کچی فه گرنگیه ک تایه ت دابو پینشه برنا بینشاهان ئابوری ل ده فهرین کوردی یین دین ده سته لاتا نه وی فه (رۆژه لاتی کوردستانی)، نه ف ستراتیژی ئیرانی یا سۆردارگری بۆ بتنی چاکساز دئ هردان دکر و ده ستویری دابو ده رگه هین حکومتی به رژه وه ندین نه وی ل ده فهرین کوردی بپارین. ژلایه کچی دی فه ئیرانی بریکا SAVAK په وه ندی دگه ل مه لا مه سته فا بارزانی دروستکربون و چه که کچی کیم پیشکیشی هیزین پینشه مره گی دکرن ئارمانجا سه ره کییا ئیرانی نه و بۆ فشاران بئیکه سته سه ر حکومتا به غدا ب مه رجین نه وی یین

دبلموماتکارو سیخۆریین ئەمریکی بەردەوام رەخنە ئاراستەیی سەرکەدايه تیا کوردی ل دۆر ئیککرتنا کوردستانی دگرین و دتهفی بیافی دا CIA ل 15 خزیڕانا 1963 دا دیارکرن سەرەرای هندی سەرکەدايه تیا کوردی ل عێراق نەگەل ئیککرتنا کوردستانی باشور و رۆژھەلات بون، ژەر هندی دیبیت کوردین رۆژھەلاتی ب خوە دەست ب شۆرەشی ب شیۆهیک سەرەخۆ بکەن و دگەل هندی دا کوردین باشوری ب هەمی شیاینن خۆ ھاریکاریا کوردین رۆژھەلاتی دسەرکەفتنا شۆرەشا ئەوان دا کەن. ھەرەسا دئ کوردین باشوری ھندەک پینگافان بۆ ھێزکنا دەستەلەتا خۆریشەبرنا کوردین رۆژھەلاتی ھافینن. ھەرچەوايیت، نەبونا سەرکەدەکی ھێز ل رۆژھەلاتی کوردستانی و ژ ھەلوێستی بارزانی دیار بو نەدھیللا چو رویداین ھەستیار ل رۆژھەلاتی کوردستانی روی بدن، چونکی بارزانی دزانی دئ ئێران ھانەیا پاراستنا ئیک پارچە و ئاسایشا ئێرانی ب تۆندترین شیۆه خەلکێ مەدەنی ل دەقەرین کوردی سزا دەت (CIA, 15 June, 1963). ب ئەفی چەندی دیار بیت بارزانی سەرۆر دگەل سیاسەتا رژیئا شاھی ھەبون و دزانی ب شیۆهیک درندە سەرەدەری دگەل کوردان ل ئێرانی دکر. ھەرەسا ل ئەفی و مەختیدا شاھ زۆر تەنگاف بیۆ؛ دقیا ھاریکاریا ئەمریکا مەترسیین دۆزا کوردی ل سەر وەلاتی خۆ ژناقبەت و ئەمریکا ژلاين ھاریکاریین سەربازی، ئابوری و راویژکاریین سەربازین ھە پشەتەقانی ئێرانی دکر، داکو ل سەر مەترسیا دۆزا کوردیدا زال بیت .

ل ئەفی ماوھە دا ھەوالگیزی ئەمریکا CIA ب ھووری دۆیشچونا ریکخستن و ئامادەکاریین ھێزین کوردان ل ئێرانی بۆ ئەنجامدانا چالاکیان ب دزی ھێزین ئێرانی ل دەقەرین کوردی کریه و ل 18 خزیڕانا 1963 ل ژیر نافونیشانیین "شۆرەش ل ئێرانی و لاوس CIA "خۆیا کریه ھەستی نەتەوايەتیا کوردی دناف کوردین رۆژھەلاتا بئند بو، کوردان خۆ ئامادەکریه دەست ب لقیینن چەکداری ب دزی حکومەتا ئێرانی بکەن، لەورا ھێزین ئێرانی یین پیادە ل سەرانسەری دەقەرین رۆژھەلاتی کوردستانی ھاتنە بەلافکر و چاھەری سەرکوتکرنا ھەر لقیینەک یا پەيوەندیکرەنەک کوردین رۆژھەلات دگەل یین باشور بون (CIA, 18 June, 1963). ل 21 خزیڕانی 1963، دپەيوەندییەکیدا وەزیری دەرفە فی ئێرانی (ئارام عەباس 19 تیرمەھا 1962- 12 کلونا دووی 1966) ب بالیۆرخانەیا ئەمریکا ل تەھران راگەھاند دئ چاقدیریەک تۆند ل سەر لقیینن کوردان ھیت دانان، دئ گرگیب ب رەوشا گشتی یا کوردان ھیت دان و دئ سنۆرین ئێرانی ب تۆندی ھینە کۆنترۆلکرن ن دا چ ھاریکاریین کوردین رۆژھەلات بۆ کوردین باشور نەچن. دگەل ئەفی چەندی ئەمریکا ب گومان بۆ ژەفان داخواینن ئێرانی و ب شیۆهیک گشتی ئێرانی چ پینگاف ل دۆر ئەفی چەندی نەھافینن و نەدقیا ریکا ھاریکاریان ژ کوردان ل عێراق بېرت و پەيوەندیین خۆ دگەل سەرکەدین کورد باشوری کوردستانی براوھستیت (CIA, 21 June, 1963). دگەل ھندی حکومەتا ئێرانی چ گرگی ب دەقەرین کوردی نەددا و رەوشا دەقەرین کوردی ل باکووری رۆژنافانی ئێرانی زۆر خراب بو، سەرەرای داھاتی زۆر نەفتی و ئی بەرنامەیا حکومەتا ئێرانی کارساتین چەرگەژین ب سەری ئێرانی ب گشتی و دەقەرین کوردی ب تايهتی ھاتبون (بیشاز، 2012؛ مستەفای، 2015؛ بەزیدی، 2023، ب 1+2، 321-320).

ژەر ترسا دەستەلەتا ئێرانی ژ دۆزا کوردی ل 21 خزیڕانا 1963 CIA دپەلگەنامەیک خۆدا یا ل ژیر ناھی "بزا نەتەوايەتیا کوردی ل رۆژھەلاتا ناھین The "Kurdish Nationalism in the Middle East" دا یە دیارکرن سیاسەتا ئێرانی بەرامبەری دۆزا کوردی دناخۆی ئێرانی و عێراقیدا "چەواشکاری" یە، ل ئەفی

دناقەر 4 تا 6 خزیڕانا 1963 خۆپیشاندان ل سەرانسەری ئێرانی ب دزی دەستەلەتا شاھی رویدان^{xiv}، دتهفی چوارچوھیدا بالیۆرخانەیا ئەمریکا راگەھاند مەترسی دناف دەقەرین ئێرانییدا بەردەوامن و جوتیاران ل دەقەرین دوور یین کوردی رەتکریه ب دزی مەلایان راوھستن و ل ئەفی و مەختیدا ھزرا ئایینی ب سەرۆکاتیا زاناین کورد (ئەحمەد موفقی زادە 1947-1973) و (شیخ عیزەدین حوسینی 1921-2011)، دناف دەقەرین کوردیدا زالیو، چونکی رژیئا شاھی سیاسەتا دژایەتیکرنا ئایینی بەرامبەری سوننەین کورد بکاردھینا (الریمی، 2007، 86؛ العکلی، 2019، 219؛ ئای، 1399، 145. Department of State, 6 June, 1963). ل دۆیف ھزرۆریین راویژکاری تايهتی کاروبارین یاخیویان فی سەرۆک ئەرکانی لەشکەری ئەمریکا (فیکتۆر ھارۆلد کرولاک 1962-1964) Victor Harlod Krulak ل 13 خزیڕانا 1963 چ گرۆیین ب دزی شاھی بەشداری دچالاکیین سیاسی ب دزی دەستەلەتا شاھی نەکرۆن، دگەل ھندی رۆنکریه ھەر رویدانەک ل ئێرانی یان دەقەرین کوردی ھیت رویدان، لەشکەری ئێرانی شیاینن کۆنترۆلکنا ئەوان نین، ژەر ھندی ئەگەر ھاتو بزاھەک ل کوردستانی یان سەتەرین باژیران ھیتە رویدان ھیزین ئێرانی شیاینن کۆنترۆلکنا ئەوان نەمايو (SACSA-M349-63, 13 June, 1963).

ل ئەفی و مەختیدا ئەمریکا ھزرۆکر پرسا کوردی یا بۆ ئاریشەیک سنوری دناقەر ئێرانی و عێراقیدا و دترسیا دژایەتیا کوردان کارتیکرەنەک خراب بکەت سەر ئێرانی (OZDEMİR, 2023, 320). ژەر ھندی ل 13 خزیڕانا 1963 ریشەبەری "قیسینگەھا ھەلسەنگاندنا نەتەوھە" یا ھەوالگیزی ئەمریکا CIA (شیرمان کینت 1952-1967 Sherman Kent)، دیاداستامەیکیدا ل ژیر نافونیشانیین "ھندەک ئەنجامین دوبارە بونا دۆژمنایەتیا کوردان Some Consequences of Kurdish Hostilities" ل دۆر پینشەتین بزا نەتەوھە یا کوردی ل ئێرانی، بۆ ریشەبەری CIA (جۆن ئەلیکساندەر مەککۆن John Alexander McCone 29 چرییا دووی 1961- 28 نیسانا 1965) دایە دیارکرن: "کوردین باشوری دخوان خۆ ژ دۆژمنایکنا ئێرانی بدن پاش، ھەرچونەبیت تا ئارمانجین خۆ ل عێراق بەدستھە بین، ئارەزوویا ئەوان ژ بەدستھەھینا پشەتەقانی ئێرانی بتی ئەوھ دا دەرفەتان بەدستھەبین و ھیزین کوردی ل ژیر سەرکەدەکی خودان شیان ل ئێرانی کوم بکەن، دا ب شیۆهیک ھێز ب دزی ئێرانی دەست شۆرەشی بکەن، ھەرەسا ژ شیاینن لەشکەری ئێرانی دیار بو یە ناھیلن چو ئاریشین مەترسیدار ل ئێرانی روی بدن". دەھمان دەمدال دۆر کارتیکرنا شۆرەشا ئەیلۆی ل سەر کوردین رۆژھەلات ناماژە ب ئەفی چەندی دا یە: "مە باوھری ھیتە ھەبە شەری کوردان و عێراق چو پالەدرین ھێز ل دەف کوردین رۆژھەلات بۆ دژایەتیکرنا ئێرانی پەیدا نەکرینە، خۆ ئەگەر شەری رویدا ئی، ھیزین لەشکەری و ئاسایشا ئێرانی شیاینن کۆنترۆلکنا کلوداینن ھەستیار یین ھەین، پینشەتین ب سەر تەھران دا ھاتین چ کارتیکر ل سەر خەلکێ گوندان نەکرینە و چ چالاکیین لەشکەری یین ھێز ل کوردستانی نین، ھەرەسا حکومەتا تەھران ئارادەیکەکی دیار شیایە کۆنترۆلی ل سەر نەرازبوونین ھۆزان ل دەقەرین فارسینش بکەن و ب ئەفی چەندی شیاینن شیعیان بەرامبەری کوردان ھیزتر لیتانین" (CIA, 13 June, 1963; Barnes, 14 March, 1986; the New York Times, 15 March, 1986). ب ئەفی رەنگی دیار دیبیت دبلموماتکارین ئەمریکا ھزرۆکر ب ئەوی ھاریکاریین ئەمریکا بۆ ئێرانی یین بوینە ئەگەری ھێزکنا شیاینن ئێرانی ژۆ کۆنترۆلکنا رەوشا دەقەرین کوردی.

ژانفېن بەلنى ئەف ھەو ھەتە ئەنجامدان، چونكى سۆفېت ب تۇندى ب دىژى ئەفنى پلاننى پارووستىيا و پراگەھاند ھەر پېنگاگە ئەف وەلاتە ب دىژى كوردان باقىن دى حكومتە سۆفېت ب تۇندى بەرسقا ئەوان بىرىكا لەشكەرى و دېلۇماسى ل سەر ئاستى ئىشودەلەق دەت (الەبى، 2015، 81؛ حساى، 1987، 2، 150؛ حسن، 1990، 93؛ قادى، 2003، 134-135). ئەف ھەلۇسىتى سۆفېت بەرامبەرى دۇزا كوردى بۇ ئەگەرى ھىندى پتر ئەمىرىكا مېتتە پالان پشەتەفانىيا ئىرانى ب دىژى دۇزا كوردى ل دەفەرى بكتە و ھەولدا پەيوەندىن كورد و سۆفېت ژانفېت.

لۇر سىبەرا ئەف چەندا ل سەرى ھاتىە دىاركرن ل ئەفنى دەمىدا، ھەزارەتا دەرفەيا ئەمىرىكا پشەتەفانىيا خۇ بۇ شامى دەربارەپى ئەوان پېنگاگە ئەفنى ھافىتن بۇ بەررارقنا ئىمناھىن ل دەفەرى دا دىاركرن و ل 16 تېرمەھا 1963 دىتلىگرافەكى دا ھەزارەتا دەرفەيا ئەمىرىكا بىرىكا بالىوزخانەيا ئەمىرىكا ل تەھران بۇ شامى ئامازە ب ئەفنى چەندى داىە: "ئەم گەلەك دلخۇشىن ب ھەولن تە بۇ پاراستنا ئىمناھى و ئاسايش ل پارچەيا تە يا جىھاننى ھافىتن و ئەم دگەل ھەزوربىر تەنە، پىدقېئە ئىران ب شىوەپەك بەز بەرەف پىشەپىچىت داکو بشىت ئارامىا خۇ پىارتىزىت، بەرنامى خۇ يى چاكسازىن جىنەجىنەكەت و بەرەفاننى ژ خۇ بكتە بەرامبەرى ھەر مەترسىەكى بۇ سەر ئاسايشا خۇ و ئەم ب ھەمى ھىز و شىانن خۇ ھارىكارىيا ھەو كەين داکو ھوین بشىن ل سەر ھەر جۇرە مەترسىەكى يا دىننە ئەگەرى دا بەشكرنا ئىرانى زال بن" (National Security Files, 16 July, 1963) ھەسا خۇيا دىت ئەمىرىكا دۇزا كوردى ب ئارىشە ناخۇبىيا ئىرانى و مەترسى بۇ سەر ئىكرىزىيا ئەفنى دزانى و نەدقيا ب ھىچ رەنگەكى خۇ تىكەلى ئەفنى چەندى بكتە دەرامبەردا ھارىكارىيا حكومتە ئىرانى دكر داکو ل سەر زالىت دا بەرژەوەندىن ئەفنى نەكەفە دەمەترسىندا.

ل ژىر فەرتزا شۇرەشا ئەبۇلۇ، شۇرەشا سىبى يا شامى ھەروەسا ھەفرىكا دناف KDPI بۇ خۇدا ھەمى، ل ساللا 1963 ھەندەك سىياسەتەدەرىن كورد ھەك (سەلاخى موهتەدى)، (مەمەد ئىلخان زادە)، (عومەرمەلا صادقى نگل)، (مەلا سەبىد رەشىد) و (مەلا رەھمانى سەرشىوى سەقرى) كۆمەلەك نېنى يا سىياسى بناقى (كۆمەلە پزگارى) دروستكر. دەستەك دامەزىنەرىن ئەفنى كۆمەلە ھەزدرى ئۆتۆتۆمى نەشىت چارەسەرىيا دۇزا كوردى بكتە، ئەوان دا رونكرن كورد ئىك نەتەوہە، كوردستان ئىك وەلاتە و دۇزا كورد بىن دروستبونا دەلەتەك سەربەخۇ يا ئىككىكرتى ناھىت چارەسەركن، ژەر ھەندى ئارمانجا سەركى يا ئەفنى كۆمەلنى سەربەخۇيا كوردستانى بو. ئەفنى كۆمەلنى ھەولدا پشەتەفانىيا دەركى بۇ دۇزا كوردى ل ئىرانى ب دەستەبىنىت، ب ئەفنى چەندى نامەبەكى بۇ حكومتە عىراقى فرىدكەت و ئامازە ب ئەفنى چەندى ددەت: "ھارىكارىيا مە بگەن داکو مافىن خۇ ل ئىرانى بەدەستەبىن و ئەم ژى دى ھارىكارىيا ھەو دەژاىەتتەكرنا ئىرانى دا كەين" (ھەزى، 2010، 121-122). ژ ئەفنى چەندى دىار دىت ئەف كۆمەلە نامادە بۇ ھارىكارىيا عىراقى ب دىژى ئىرانى بكتە ب مەرجەكى ھارىكارىيان دىياقى ئابورى و لەشكەرى پىشكىش ئەوان بكتە.

پشەت دەنگوباسىن بەلأفوننا ئەفنى كۆمەلنى دناف دەركەھىن ئىرانىدا، ئىدى تەھران تەنگاف بو، لەورا دنافەرا تېرمەھا تەبۇلۇ 1963 چەندىن جارن ئاگەھدارىيا بالىوزخانەيا ئەمىرىكا كر و رونكر كوردان دەست ب دروستكرنا رىكخراوین سىياسى يىن تۆى يىن كرىن، داکو مفاى بۇ خۇ ژ رەوشا ھەستىيارا ئىرانى و پىشەچونا دەستەكەفتىن شۇرەشا كوردى ل عىراقى ھەرگرن و داخووزا ھارىكارىيان دىياقى ھەوالگىزى و لەشكەرى دا ژىو دۇشچونا چالاكىن سىياسى يىن كوردان دناخۇبى

دەمىدا بەرپرسىن حكومتە تەھران بەغدا ئاگەھدار كرپون د سىياسەتا خۇدا بەرامبەرى كوردان بىن لايەنە و ئامادەپە دانوستاندن دگەل بەغدا بۇ پاراستنا سنورى دنافەرا ئەوان دا بكتە و دىرامبەر دا ھىشتا ئەمىرىكا ل سەر سىياسەتا خۇ يا نەماتىكرنى "سىياسەتا پارووستان و بەرىخۇدانى" Wait and See policy دكاروبارىن عىراق و ئىرانى بەردەوام بۇ و ددا دىاركرن ھىشتا ئەمىرىكا دۇزا كوردى ل عىراق و ئىرانى ب ئارىشەن ناخۇبى يىن عىراق و ئىرانى دزانىت و پىدقېئە ئەف ھەر دو وەلاتە ئارىشەن خۇ بىرىكىن دانوستاندن چارەسەرىكەن و ئەمىرىكا ئامادەپە دەفنى بىياقى دا ھارىكارىيا ئەوان بكتە (CIA, 21 June, 1963; Tofik, 2020,28; Merrick,1996,25) . ھەرچەوابت CIA ئامازە ب ئەفنى چەندى داپە حكومتە بەغدا، تەھران ئاگەھدار كرپو كوردىن رۇژھەلات چەكى بىرىكا سنورى ئىرانى بۇ كوردىن باشور فەدگۆھىزىن، ژەرھەندى ل 21 خىزىرانى 1963 شامى بالىوزخانەيا ئەمىرىكا ئاگەھدار كر دى چاقدىزىپەك تۇند دانىت سەر سنورىن خۇ داکو مەترسىان ل دەف بەغدا نەھىلىت و رەوانەكرنا چەكى ژلاىن كوردىن رۇژھەلات بۇ كوردىن باشورى كۆترو ل بكتە. دگەل ھەندى شامى نەدقيا بزافا نەتەواپەتتە كوردى ل عىراقى ژانف بىت، داکو ھەك كارتەك سىياسى بەرامبەرى پەيزونا بزافا ەرەب و كوردان ل ئىرانى بكارىن. ھەرچەوابت، ژەر پىشەچونىن شۇرەشا ئەبۇلۇ شامى زور ژ كوردىن رۇژھەلات ب خوە ژى دترسىا) (CIA, 21 June, 1963) .

ژەر ئەوان پېنگاگەن حكومتە ئىرانى ل دەفەرىن كوردى ژىو كۆترو لكرنا نەپازىبون و پارووستاندنا پەيوەندىيان دنافەرا كوردىن رۇژھەلات و باشورى دا و ژانفەرنا كەفنى كوردان ل سەر تەھران ھافىتن، ل 28 خىزىران 1963 بەرپرسى دۇسەيا ئىرانى ل ئىنسىنگەھا كاروبارىن رۇژھەلاتا نىرىك و باشورى ئاسىيا جۇن دەبىلۇ. بۇلۇنىنگ پىداچون ل سەر پالانا بەرەفانكرنا پىشەتەن ناخۇبى يىن ئىرانى كر، ئەفنى ب كورى داپە دىاركرن ھىزىن ئىرانى ب شىوەپەكى باش كۆترو ل سەر ئەوان كەفان كرىپە يىن ئۇبۇسىو ل سەر تەھران دكرن، بۇلۇنىكى باوہرى ب ھەندى ھەبو مەترسىدارتىن فشار بۇ سەر ئاسايشا ناخۇبى يا ئىرانى ژ پىشەتەن رۇژھەلاتى كوردستانى دەھان، ژەر ھەندى ھىزىن لەشكەرى ئىرانى دوبارە بۇ كوردستانى ھاتبون فرىكرن و خوارن ل سەر خەلكى بەلأف دكرن، سەرەراى پىشەتەن خراپىن كوردستانى شامى بەردەوامى دا بۇ بەرنامى خۇ بى چاكسازىان (Department of State, 28 June, 1963) . بەرۇفازى ل ئەفنى دەمى كودانن كوردان زور خرابون و حكومتە ئىرانى چ ھارىكارى پىشكىشى ئەوان نەدكرن و سىياسەتا برسىكرنى بەرامبەرى خەلكى بكاردەھنا و ئەمىرىكى ب شىوئى "مروفىن نەبىنا" چافىن خوە ل ئىرانى گرتبون.

سەرەراى ھەندى ھەتە ئەفنى دەمى ئەمىرىكا ل سەر سىياسەتا خۇ يا نەماتىكرنى د دۇزا كوردى دا بەردەوام و ژەر ئەوان كودانن پشەت بويەرىن خىزىران 1963 ب سەر ئىرانى دا ھاتىن، ھەروەسا ژەر كارتىكرنا شۇرەشا ئەبۇلۇ ل سەر دۇزا كوردى ل ئىرانى و تۇركىا، ئەمىرىكا ھەولدا ھارىكارىيا ئەفان وەلاتان بۇ ژانفەرنا مەترسىا دۇزا كوردى ل سەر ئاسايشا ئەفان وەلاتان بكتە، ژەر ھەندى ل تېرمەھا 1963، ب چاقدىزىپە ئەمىرىكا، دەولەتەن ئەندامىن پەمانا سىتو (بەغداد) ل بازىرى ئەزمىر ل تۇركىا كۆمبون^{xv}، دەفنى كۆمبونىدا پلانەك لۇر نافی (ھەوا دىچلە Tigris Operation) دارىشت و برىار ھاتە دان ژەر كارتىكرنا شۇرەشا ئەبۇلۇ ل سەر كوردىن رۇژھەلات و باكورى تۇركىا و ئىران ماتىكرنا د شۇرەشا ئەبۇلۇ ل كوردستانا باشور بگەن. لىدۇف ئەفنى پلاننى دا تۇركىا ھىزىن خۇ ژلاىن موشل قە و ئىران ژلاىن سىلنابى قە رەوانەپى باشورى كوردستانى كەن و شۇرەشا ئەبۇلۇ

دەقەرىن كوردىدا بەردەوام سۆفەت چالاكىن دناف كوردان ئەنجام ددان. ھەرۈسە ل فى دەى سەركردايەتتيا كوردى ل باشور و رۇژھەلاق ئىرانى بەردەوام ھەولدايون يىنكە كارىكەن و دۇزا كوردى ل جىيانى و ب تايەقى ل ئەمىرىكا ب دەن نىاسىن داکو ئەمىرىكا پىشتەقانىا دۇزا وان بكتە، لەورا ئەمىرىكا پتر ھاتبو پالدا نا دۇشچونا لىقنىن سەركردايەتتيا كوردى ب تايەقى شۇرەشا ئەيلۇلى ل سەر سنورى ئىرانى و كارتىكرنا لىقنىن وى ل سەر كوردىن رۇژھەلاقى بكتە و گەلەك جارن بەرىسىن ئەمىرىكا ھەسا ھەردىك سۆفەت ھىزىن كوردى مەشق دكرن و چەك و ھارىكارى يىنكىشى وان دكرن، داکو ب زافا ب دىزى ئىرانى رابن و سۆفەت بقى چەندى دقا ھەفرىكا ئەمىرىكا ل ئىرانى بكتە و مەرتسىا ب ئىختە سەر بەرژەوندىن ئەمىرىكا و ھەفەبمانىن وى ل دەقەرى. ب درىژىيا ئەقى ماۋەبى بەردەوام ئەمىرىكا بۇ كۆمەتەن ئىران و عىراق ددا دياركرن، دۇزا كوردى ئارىشەك ناخۇبى يا وان بو و ئەمىرىكا ب ھىچ رەنگەكى ماف نىنە ماتىكرنى دپرس و كاروبارىن ناخۇبى يىن فان ۋەلاتان دا بكتە دگەل ھندىدا دخواست دۇزا كوردى ب شىۋەبەك ئاشتىانە ھەپتە چارەسەكرن.

لىستا ژىدەرەن:

- بنكەى ژىن و ئەكادىمىيە كوردى. 2011. رۇژنامەى "كوردستان" – تاران ژ 1-51، پرۇژەى ھاۋبەشى بنكەى ژىن و ئەكادىمىيە كوردى، ج، 1، سلىيانى: بنكەى ژىن، ب.1.
- ئىبامى، حاجى مامۇستا مەلا مەمەد. 1399. بىرەۋەرىيەكانى حاجى مامۇستا ئىبامى، ۋەركىر و ئامادەكار: سەبىد ھىدايەت ھىدايەتى، ج، 1، سەقر: دەزگای چاپى خانى.
- درخان، ھەمىد. 2014. ئەسەد خەيلانى دەقەرى بىرەۋەرىيەكانى ھەلدەداتەۋە، پىنشەكى: نەجلى عەبدوللا، ج، 1، ھەوليز: چاپخانەى ھىقى.
- پىشناز، مەلا رەسول. 2012. سەرىدەى ژىانم بەشىك لە مېژوۋى حىزى دىمۇكراتى كوردستان ئىران لەبىرەۋەرىيەكانى مەلا رەسول پىش نماز، ج، 1، سلىيانى: چاپخانەى شقان، ب.1.
- توفىق، جوتيار حاجى. ب.م. كورتەبەك دەربارى ژىان و بەرھەمەكانى ھەسەنى قزلىجى حىسالى، كەرى. 1987. لە بىرەۋەرىيەكام 1957-1965، سىتۇكۆلم، ب.2.
- سەردەشتى، ياسىن. 2007. ژىان و تىكۇشانى سىياسى ئەمەد توفىق "عەبدوللاى ئىسحاقى" (1931-1973) لىكۆلىنەۋەبەكى مېژوۋى بەلگەنامەبە، ج، 1، سلىيانى: چاپخانەى شقان.
- عەنتەر، مووسا. 2021. بىرەۋەرىيەكام، ۋەركىران: مەمەد عەزدىن، پىداچوۋنەۋە: لوقمان باير، ج، 1، ب.ج: دەزگای فام بۇ چاپ و بلاۋكردنەۋە.
- فەرد، عىزان قانعى. 2013. دواى شەست سال ژىان و بىرەۋەرىيەكانى جەلال تالەبانى 1933-1966، پىداچوۋن: فۇاد كەمال، بىروت: مۇسە العرفا، ب.1.
- قازى، ئەمەد. 2021. دەگەل تىپەبوۋى زەمان 1936-2015، پىداچوۋنەۋە: سەد قازى، ج، 1، سۇران: كۆمەلگى ھەرھەنگى ئەمەدەى خانى.
- كۆبىستانى، سەعەد كاۋە. 1996. ئاورىك لەبەسەرھاتى خۇم و پروداۋەكانى نىو حزبى دىمۇكراتى كوردستانى ئىران، ج، 1، سۆبىد.
- كەرى، عەلى. 2022. سنورە ژىرىن خراۋەكان، ج، 1، سلىيانى: ناۋەندى غەزەلنوس بۇ چاپ و بلاۋكردنەۋە.
- گەۋھەرى، ھامىد. 2015. ئەمەد توفىق سەركردەبەكى ون لەمېژوۋىيەكى شىۋىندراۋا، ج، 1، ھەوليز: دەزگای چاپ و بلاۋكردنەۋەى رۇژھەلات.
- مستەفانى، تەببور. 2015. 70 ۋىستەگەرى مېژوۋى، ج، 1، كوردستان: كۆبە.

ئىرانى و كارتىكرنا شۇرەشا ئەيلۇلى ل سەر كوردان ل ئىرانى ژ ئەمىرىكا ك، دەقەرى چوارچوۋى دا ل 17 چرىيا ئىكى 1963 (گرۇپى دىزى ياخىبووان Counterinsurgency^{xvi}) ب سەر ۋەزارەتا دەرقەيا ئەمىرىكا قە كۆمبەنەك ل دۇر رەوشا ئىرانى گرندا و تىدا رىشەبەرى دۆسەيا كاروبارىن يۇنان، تۇركىا و ئىرانى (كايى براكى Kay Bracken) ل دۇر رەوشا ناخۇبى يا ئىرانى دا دياركرن مەرتسى ل سەر ئاسايشا ناخۇبىيا ئىرانى ديارىن دگەل ھندىدا مەرتسىن ياخىبوۋيان ب تايەقى يىن كوردان پتر دقۇناغىن قەشارقى دانن لەورا كۆمەتا ئەمىرىكا راگەھاندەى ئەمىرىكا ل سەر سىياسەتا خۇيا پىشتەقانىكرنا ئىرانى بەردەوام بىت و دياركر پىدقىيە ئىران پىسىن خۇ يىن ناخۇبى مينا دۇزا كوردى ب شىۋەبەك ئاشتىانە چارەسەر بكتە و مافىن كوردان يىن نەتەۋەبى ب شىۋەبەك بەكسان بەدتى و واشنتون ئامادەدە ئەقى بورايدا ھارىكارىيا تەھران بكتە (ملىحە، 2012، 145، Department of State) 17 October, 1963; ل. ژىر قەرىزا ئەقى چەندى ديار دىت مەرتسىا دۇزا كوردى ل سەر كۆمەتا ئىرانى نەگەلەك ھىزىو دگەل ھندىدا كۆمەتا ئىرانى بەردەوام ژ ھىزىن كوردان بۇ سەر ھىزىن خۇ دىرتسىا.

رژىا شاھى ل سەر سىياسەتا خۇ ياگرتن و زىندانكرنا كوردان تا چرىيا دوۋى 1963 بەردەوام بو و ب ئەقى چەندى ب پىشتەقانىا ئەندام و لاپەنگىزىن KDPI خەلكىن ل دەقەرىن كوردى مل بىلى باژىرىن دى يىن ئىرانى دەست ب خۇپىشاندا نا ب دىزى رژىا شاھى كرن. دەرەمبەردا ھىزىن ئىرانى تەقەل خۇپىشاندا ھەران كر و پترىا ئەوان كرتبون و كوشتوبون و ژىر ئەۋى رەوشا خراب يا ب سەر ئىرانى دا ھاتى، سەرۋكى ئەمىرىكا كەندەى راگەھاندەى ئەمىرىكا بەرامبەرى ئەوان مەرتسىن ب سەر ئىرانى ھاتىن ل سەر ھارىكارىكرنا ئەۋى ژلاين ئابورى و لەشكەرى بەردەوام بىت (دەروئىشان، 2022، 179-180؛ ملىحە، 2012، 145). ل دەمى 22 چرىيا دوۋى 1963 (لېندون بەيز جۇنسۇن Lyndon Baines Johnson 22 چرىيا دوۋى 1963-20 كانونا دوۋى 1969) دىت سەرۋكى ئەمىرىكا و ھەمان سىياسەتا كۆمەتا كەندەى بەرامبەرى پىسىن ناخۇبى يىن ئىرانى پەپرەدەكتە، بۇ دلىناكرنا شاھى ئىرانى ژ پىشتەقانى ۋەھارىكارىيا ئەمىرىكا، ل 2 كانونا دوۋى 1964، جۇنسۇنى نامەبەك برىكا رىشەبەرى گرۇپى ئاشتىن (رۇبىرت سارجىنت شرىقار جۇنىۋر Robert Sargent Shriver Jr 1961-1966) بۇ شاھى فرىدەكتە و تىدا ديار دەكتە: "ئەم ئەمىرىكى دزانىن ئازادىيا ئىرانى بۇ ئازادىن ل ھەر جھەكى گرنەگە، ھندى ئازادى ھەبىت، سەرەخۇيا ئىرانى و كوترولا ئىرانى ل سەر ئىك پارچەيا ئەۋى ناھىتە ئاقبىرن، ئەمى دگەل تە ھىن بۇ زۆنەك نۆى يا ئىكگرتنا مرۇقان، ئەز تە دلىنا دكەم ھندى تۇل سەر ئەقى رىكى بچى تۇ جوجاران بىنى ناچى"، (National Security Files, 2 January, 1964).

5. دەرئەنجام:

راستە ل فى دەمىدا دۇزا كوردى ل ئىرانى نەگەلەك ھىزى بو، بەلىن كارتىكرنەك ھىزى كرىو سەر رەوشا ئابورى، سىياسى و لەشكەرى يا ئىرانى دەستەلانا ئىرانى بەردەوام ب چاقى مەرتسىن بەرىخۇدايە دۇزا كوردى، ھەرۈسە ل فى دەمىدا ئىكەتتيا سۆفەت رۇلەكى كارىگەر دنازاندا ھەلۋىست و سىياسەتا ئەمىرىكا بەرامبەرى دۇزا كوردى و كارتىكرنا وى ل سەر رەوشا دەقەرى ھەبو، چونكى CIA و دىلۇماتىكارىن ئەمىرىكى ھەسا دەھلەسەنگاندن و راپۇرتىن خۇدا بۇ كوجا سىپى و ۋەزارەتا دەرقەيا ئەمىرىكا دابو دياركرن بۇ بەرفرەھكرنا بىگەھى خۇ و ھىزىكرنا كارتىكرنا خۇدا دناف

- Department of state, 1962, United States-Iranian Relations, Memorandum of conversation, Department of the State, Washington, D.C., 12 April, 1962.
- Department of state, 1962, Last formal Conversation between secretary and Shah: State Visit to Washington, Memorandum of conversation, Department of the State, Washington, D.C., 13 April, 1962.
- Telegram of Department of state, 1962, Telegram from the embassy in Iran to the Department of State, Department of the State, Washington, D.C., 12 April, 1962, 13 April, 1962.
- Memorandum of Department of State, 1963, Recent Changes and Opportunites in Iran, Memorandum from the Department of state executive secretary (Brubeck) to the President's special Assistant for National Security Affairs (Bundy), Department of the State, Washington, D.C., 21 January 1963.
- Telegram of department of state, 1963, Please deliver following message to the Imperial Court: His Imperial Majestym the shahanshah of Iran, Telegram from the Department of State to the Embassy in Iran,), Department of the State, Washington, D.C., 29 January, 1963.
- Telegram of Department of State, 1962, Kurdistan Democratic Party officer, known to be responsible for Baghdad, Telegram from the Embassy in Baghdad to the Department of State, department of state, Washington, DC, 20 September, 1962.
- Department of State, 1963, Minutes of the Meeting of the Special Group (GI), Memorandum for record, Department of State, Washington, D.C., 17 October, 1963.
- Department of State, 1962, Telegram from the Department of State to the Embassy in Iraq, Department of State, Washington, D.C., 22 June, 1962.
- The White House, 1963, The Special Group (Counter Insurgency) from January 18, 1962 to November 21, 1963, memorandum for record, the department of State, Washington. D.C., 13 May, 1964.
- NAA: A1838,173/2/6/1 PART1, 1963, The Kurdish Problem in Iraq, 1958-1963 (with Historical Introduction), The National Archives of Australia, 13 August, 1963.
- Akins, James. 2000. Interview on The United States Policy toward the Iraqi Kurds, Interviewed by the American Television Program Frontline, 25 January 2000.
- Kennedy, C. S. (1992). Interview with Archie M. Bolster, Association for Diplomatic Studies and Training Foreign Affairs Oral History Project, Library of Congress, Washington, DC., 14 January 1992.
- O'Brien, D., 1970., Interview with Dean Rusk, John F. Kennedy, interviewed by the Library Oral History Program, 19 February 1970.
- The Middle East Quarterly. 2005. Interview with William Eagleton on The Foreign Service Has Changed Much, *Middle East Quarterly*, 12(4), fall 2005.
- CIA, 1963, Land Reform and Trabil Dissidence in Iran, Special National Intelligence Report, central intelligent agency report, from Iran/Iraq to the Department of the State, Washington, D.C., 17 May, 1963.
- CIA. 1963, The Kurdish Minorities in Iraq, the central intelligent agency, office of current intelligence report on Iran to the Department of the State, Washington, D.C., 11 March, 1963 .
- CIA, 1980, National Voice of Iran Broadcasts: January-March 1980, an Intelligence memorandum, Central Intelligence Agency National Foreign Assessment Center, Department of State, Washington. DC., April, 1980.
- NSC11/1/62-11/30/62.secret, 1962, Our policy in Iran, paper by Robert W. Komer of the National Security Council Staff, Department of State, Washington. DC, 20 October, 1962.
- NSC1/63-3/63.Secret, 1963, memorandum from Robert W. Komer of the national Security Council Staff to the president's special assistant for national security affairs (Bundy), Department of State, Washington. DC, 1 March, 1963.
- Lot72D316, NSAM228.Secret, 1963, Review of Iranian Situation, Memorandum of the National Security Action Memorandum No.228, Department of State, Washington. DC, 14 March, 1963.
- NSC Memorandum, 1963, Answer to the president quert today about what we're doing for the new Iraqi regime, Memorandum from the Harlod H. Saunders of the National Security Council Staff for National Security Affairs (Bundy), Department of State, Washington. DC, 2 April, 1963.
- SACSA-M349-63, 1963, Subversive Insurgency in Iran, Memorandum from V.H. Krulak of the Office of the Special Assistant for counterinsurgency and Special activities of the Joint chiefs of staff of the chairman of the joint, Department of State, Washington. DC, 13 June, 1963.
- Department of State, 1960, The Outlook for Iran the Problem, National Intelligence Estimate, Department of state, Washington, D.C., 16 February, 1960.
- Department of State, 1960, U.S. Policy Toward Iran, National Security Council Report, Department of state, Washington, D.C., 6 July, 1960.
- Department of State, 1960, United States Military Assistance to Iran, Memorandum from the Officer in Charge of Iranian Affairs (Bowling) to the Deputy Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Hart), Department of state, Washington, D.C., 21 November, 1960.
- Department of State, 1961, Call by General Teimur Bakhtiar on the Secretary, Memorandum of conversation, Department of the State, Washington, D.C., 21 February, 1961.
- Department of State, 1961, Eyes only for President and Secretary, Telegram from the Embassy in Iran to the Department of State, Department of the State, Washington, D.C., 21 February, 1961.

- Eisenhower, D.D. 1959, Eisenhower Joint Statement Following Discussions with the Shah of Iran, the American Presidency Project, retrieved 14 December 1959, (online) Available at: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/joint-statement-following-discussions-with-the-shah-iran-0> (Accessed 8 December 2023).
- The AP, 2022, the AP history, the Associated Press, (online) Available at: <https://www.ap.org/about/> (Accessed 10 December 2023).
- VOA, 2022, The History of VOA, Inside VOA, (online) Available at: <https://www.insidevoa.com> (Accessed 10 December 2023).
- Martin, D. 2010. James E. Akins, Envoy to Saudi Arabia, dies at 83, the New York Times Newspaper retrieved, 24 July, 2010, (online) Available at: <https://www.nytimes.com/2010/07/25/world/middleeast/25akins.html> (Accessed 30 December 2023).
- BALCI, Ç. 2022. İnan Kürt Siyasi Hareketinde Öncü Aktör Olarak İnan Kürdistan Demokrat Partisi. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 6(1).
- Sennikov, A. I. 2022. The Kurds in the US Iraqi Policy in 1958–1960. *Vestnik Volgogradskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Seriya 4, Istoriiā, Regionovedenie, Mezhdunarodnye Otnosheniā*, 27(2).
- Blum, W. 2003. Killing hope: US military and CIA interventions since World War II. Zed Books.
- Chmidt, D. A. 1964. Journey among brave men. An Atlantic Monthly Press Book: TORONTO.
- Lorentz, J. H. 2007. Historical dictionary of Iran (Vol. 62). Scarecrow Press.
- Arfa, H. 1966. The Kurds: an historical and political study.
- Charountaki, M. (2010). *The Kurds and US foreign policy: International relations in the Middle East since 1945*. Routledge.
- Disney Jr, D. B. 1980. The Kurdish Nationalist Movement and External Influences. Naval Postgraduate School Monterey Ca.
- Heil Jr, A. L. 2003. *Voice of America: A history*. Columbia University Press.
- McDowall, D. 2006. *A modern history of the Kurds*. Bloomsbury Publishing.
- Gök, M. 2018. *The US policy objectives towards KRG: 1992-2017* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).
- Merrick, M. 1996. *The United States and the Kurds 1945-1992*. (Master's thesis- the Australian National University).
- Moravej, K. 2011. *The SAVAK and the Cold War: Counter-Intelligence and Foreign Intelligence (1957-1968)* (Doctoral dissertation, The University of Manchester).
- Tofik, H. M. S. 2020. *The Policies of Non-Interference US Policies Toward Iraqi Kurds, 1963-1968* (Master's thesis).
- Hassanpour, A. 1994. The Kurdish experience', Middle East Report 24/4 (1994). The nationalist movements in Azerbaijan and Kurdistan, 46.
- Malek, M. H. 1989. Kurdistan in the Middle East conflict. *New Left Review*, 1(175).
- Offiler, B. 2021. "A spectacular irritant": US–Iranian relations during the 1960s and the World's Best Dressed Man. *The Historian*, 83(1).
- Barnes, B. 1986. CIA Official Sherman Kent. 82, Dies, the Washington Post Archives, retrieved 14 March, 1986.
- Barron, J. 1987. James S. Lay Jr., 75, Retired U.S. Official at CIA and N.S.C., the New York Times Archives, retrieved, 1 July, 1987.
- Schmidt, D. A. 1962, Kurdish Rebels Confident of Victory in Iraq; A Picture Report on Kurdish Rebellion; Warriors Struggle Against Iraqi Control, the New York Times archives, retrieved, 10 September, 1962.
- Schmidt, D. A. 1962, Warn U.S. to Give Them Aid or They Will Ask Soviet; Kurdish Rebels Confident of Victory in Iraq; Warn U.S. to Aid Them or Soviet Will, the New York Times archives, retrieved, 10 September, 1962b.
- The New York Times, 1986, Sherman Kent, 82; Ex-Official of CIA and Yale Professor, the New York Times Archives, Retrieved, 1986.

ئىپدەر:

^{ix} ل دۇيڧ ھزوربىر قەكولەرى شاھى بتنى ئەف چەندە بۇ رازىكرنا ئەمىركا ئەف چەندە گوتبو ئەرەكو راستە كورد ئارنىنە، بەرۇقارنى نەفارسن، مللەتەكى جودايە ژ فارسان.

^x نافتى وى بىن دورست عەبدوللا كورنى سەيد ھەمەئەمىن ئىسحاقە، ل سالا 1931 ل باۋىرىن مھاباد ژ داىك بو و ل سالا 1973 ژلاىن ب فەرمانا رىقەبەرى دەزگەھى ئەمىنى بىن عىراقى نازم كزارى دەھىتە كرتن و ل زىندان ئەبۇغرىب ل ژىر ئەشكەنجەدانى دەھىتە كوشتن (كەھومەر، 2015، 7-342؛ سەردەشتى، 2007، 9-156).

^{xi} ئازانسا دەنگوباسىن ئەسۇشىد پرىس كۇمپانىەك ئەمىركى يە كركىمىن دەدەت ب روپىدان و پىشپاھىن جىپانى، ئەف ئازانسه ل سالا 1846 ھاتىبە دروستكرن و بارەگاپى وى بىن سەرەكى بىن ل نىۋىورك، ئەف ئازانسه ئىك ژ باشتىن ژىدەرەين دەنگوباسىن جىپانى يە. لىۋىڧ نامارىن سالا 2016 راپۇرتىن فى ئازانسنى ژلاىن 1,300 ھزارا فە ھاتىبون بەلاڧكرن (The AP, 2022)

^{xii} ژلاىن حكومەتا ئەمىركا قە و برىكا ھەوالگىرىيا ئەمىركا ل سالا 1942 بۇ راگەھاندنا جىپانى ھاتىبە دروستكرن و ب 47 زمانىن جىپانى دەھىتە بەلاڧكرن (VOA, 2022; Heil Jr, 2003).

^{xiii} چ راستى بۇ ئەفنى رېۋى ئىن چونكى پىترىا نەتەمەنىن ل ئىرانى دۇبان ب تاىبەقى كوردان بەشدارى تىدا نەكو و ل ئەفنى رېۋى ل پىترىا باۋىرىن كوردان خۇپىشاندان ھاتىبون كرن.

^{xiv} لىۋىڧ ساننامەيا مىشتىنى يا ئىرانى ئەف سەرھىلان ب سەرھىلاندا 15 خرداد 1342 (5 خىزىرانا 1963) دەھىتە نىاسىن و ئەكەرىن سەرەكى بىن رودانا فان خۇپىشاندانا كرتنا كەسايەتتىن ئاىپى ب تاىبەقى خومەنىي بو (منصورى، 1375، 155).

^{xv} ئەفە رىكەفتەك بو ب چاڧىزىيا ئەمىركا ب مەرەما ژناڧىرنا دۇزا كوردى ل رۆژھەلاتا نافتىن دناڧىرا حكومەتا عىراق، تۇركىا و ئىرانى دا ھاتىبو مۇركن، بەلى سۇڧىيەت ب تۇند ب دىنى ئەفنى چەندى راپوئىستىا بو پىشتى ھىنگى تۇركىا خۇ ژنەجماندانا ئەفنى رىكەفتىنامى قەكىشا بو (حسن، 1990، 93).

^{xvi} ئەف كروپە ل 18 كانونا دووى 1962 ژلاىن كەندى فە دگەل برىارا ئەنجومەنى ئاسايشا نەتەمەنى بىن ئەمىركا يا ژمارە 124 ھاتىبو دروستكرن ئەركى فى كروپى بىن سەرەكى دۇنچوونا مەترسىن كروپىن كۇمىۋىستى ل سەر ھەڧەمانىن ئەمىركا بو و تا 21 چرىيا دووى 1963 بەردەوام بو (The White House, 13 May, 1964)

ⁱ رۆژناما كوردستان رۆژنامەيەك سىياسى، كۆمەلەيەقى، ئەدەبى، گىشتى و كوردى بو ل 6 گولانا 1959 ئىكەمىن ژمارا وى ھاتىبە بەلاڧكرن ل 29 گولانا 1963 دومامى ژمارا وى ھاتىبە وەشاندىن، ب زاراقىن سۇرانى، بادىنى و ھەوارى راپۇرت بەلاڧ دكرن خودى ئىجتىيازى عبدالمجىد بدىع الزمان بو و سەرئىسەرى وى مەمەد صدىق موفتى زادە بو (بىكەى ژىن و ئەكادىيىاى كوردى، 2011، ب1؛ موفتى زادە، 2022، 11-13).

ⁱⁱ ئىكلىتون خۇدانى پەرتووكا (كۇمارا كوردى يا مھاباد) و (پىشەكىيەك دەربارەنى فەرش و تەڧىن دى بىن كوردى يە). قەكولەر.

ⁱⁱⁱ قىشقائى ھۆزەك تۇركانە ل باۋىرىن شىراز و ئەسڧهان ئاكنى نە، ژمارا وان دگەھىتە بىزىك دوو ملىۋانا (CIA, September, 1980).

^{iv} بەختىارى ئىك ژ ھۆزىن كۇچەرن ل ئىرانى، ب شىۋەيەكى گىشتى ل نافتەراست و باكورى جىپانى زاكروس ل رۆژھەلاتى لۇرستان و خۇزستان ھەتا ئەسڧەھان ب دوراتىا 160 كىلۇمەتران ل سەر سنورى عىراق دىن، بەختىارى شىعەنە و ب زمانى لۇرى دناخىن (Lorentz, 2007, 45-46)

^v ئەدىب، شىسەر و رۆژنامەشئىس بو، ل سالا 1946 سەرئىسەرى كۇڧارا (ھەلەلە يا وىژمى و رامبارى گىشتى) بو. ل سالا 1953 حكومەتا عىراقى رادەستى حكومەتا ئىرانى دكەت و پاشى ژ دەستى پۇلىسان رزگار دىت و دەھىتە ھەلەبجە ئاكنى دىت و پىشتى ھىنگى دچىتە بۇلگارىيا و ل وىرى ل رادىۋىا پەيكى ئىران وەك پىشكىشكەرى دەنگوباس بىرمانى كوردى و ل سالا 1985 ل زىندانى قە دمرىت و ل كورستانا بەھىشتا زارابى ل تەھران دەھىتە قەشارتن (توفىق، ب.م، 1-11).

^{vi} ل سالا 1957 ژلاىن تودە قە ب پىشتەڧانىيا حكومەتا بۇلگارىيا قە بۇ دۇپەتەكرنا دەستەلەتا شاھى ھاتىبو دروستكرن (راە تودە، 1336).

^{vii} ئەف رادىۋە ل سالا 1959 ژلاىن سۇڧىيەقى قە ل باكو ھاتىبو دامەزراندن (CIA, April, 1980) .

^{viii} ھەروسا جىمىس ئىلمەر ئىككىس سكرىتېرى سىياسى يا بالىۋىخانەيا ئەمىركا ل بەغدا بو و دناڧىرا 7 چرىيا دووى 1973 تا 10 شۇبانا 1975 بالىۋىزى ئەمىركا ل وەلاتى شانشىنا سەودىيا عەرەبى بو (Martin, 24 July, 2010).